

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
JUHÁSZ GYULA TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLAI KAR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI TANSZÉK**

A VILÁG ÉRDEKLŐDÉSE A HAZAI DOKUMENTUMOK IRÁNT

**AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
DOKUMENTUMELLÁTÓ SZOLGÁLATÁHOZ
2001-2004 KÖZÖTT BEÉRKEZETT KÉRÉSEK TÜKRÉBEN**

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Készítette:

Császárné Kollár Tímea

Könyvtár AL IV. évfolyam

Témavezető:

Patkósné Hanesz Andrea

főiskolai tanársegéd

2004

TARTALOM

I. A KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS KEZDETEI; A DOKUMENTUMELLÁTÁS NEMZETKÖZI SZERVE ÉS HAZAI KÖZPONTJA

I.1 Bevezetés

I.2 A könyvtárközi kölcsönzés kezdetei

I.3 A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés mai helyzete

I.4 Az Országos Széchényi Könyvtár Dokumentumellátó Szolgálat, mint hazai központ a nemzetközi könyvtárközi dokumentumellátásban

II. A VILÁG ÉRDEKLŐDÉSE A HAZAI DOKUMENTUMOK IRÁNT

II.1 Bevezetés

II.2 A szolgáltatás feltételrendszere külföldi partnerek számára

II.3 A szolgáltatás iránti érdeklődés alakulása az elmúlt években

II.4 A kérő partnerek elemzése és a kérés feladásának módjai

II.5 A kérések feladásának földrajzi megoszlása

II.6 A kért dokumentumok típusai fizikai megjelenésük és tartalmuk alapján

II.7 A kért dokumentumok elemzése a dokumentumok megjelenési helye szerint

II.8 A kért dokumentumok elemzése a dokumentumok megjelenési ideje szerint

II.9 A kért dokumentumok tartalmi elemzése

II.10 A kérések teljesítésének módjai és mennyisége

III. A TELJESÍTÉS MEGHIÚSULÁSÁNAK OKAI ÉS A HATÉKONYSÁG NÖVELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

IV. ÖSSZEGZÉS

I. A KÖNYVTÁRKÖZI KÖLCSÖNZÉS KEZDETEI; A DOKUMENTUMELLÁTÁS NEMZETKÖZI SZERVE ÉS HAZAI KÖZPONTJA

I.1 Bevezetés

Magyarország a nemzetközi dokumentumszolgáltatásban kérőként és szolgáltatóként egyaránt részt vesz. A magyar felsőoktatás és a magyar tudományos élet nem tud lépést tartani a világgal külföldi szakirodalom nélkül, és az Európai Unió tagság is új ismereteket igényel. Évente több ezer dokumentumot rendel a Dokumentumellátó Szolgálat külföldről kölcsön vagy megtartásra, szemben a külföldre szolgáltatott pár száz dokumentummal.

Az elmúlt években több kiváló tanulmány és szakdolgozat látott napvilágot a könyvtáraknak az országos dokumentumellátó rendszerben betöltött szerepéről, az országos dokumentumellátásról általában, illetve hazánk nemzetközi dokumentumforgalmának egyik irányáról: a külföldről történő kölcsönzésről és másolatrendelésről. Magyarország dokumentumszolgáltató szerepéről azonban eddig nem készült átfogó elemzés. A diákköri dolgozat e hiány pótlására vállalkozik az elmúlt négy évben az Országos Széchényi Könyvtár Dokumentumellátó Szolgálatához beérkezett külföldi kérések feldolgozásával. A dolgozat célja rávilágítani a külföldi kérések minél gyorsabb és szakszerűbb teljesítésének jelentőségére, főként arra, hogy érdekünk a jó kapcsolat fenntartása a külföldi könyvtárakkal, és kötelességünk a határon túli magyarok dokumentumigényének kielégítése.

Magyarország szerepe szolgáltatóként rendhagyó, mert szemben az angolszász vagy a német nyelvterület dokumentumaival - amelyeknek nagy része több országban is megtalálható - a hungarikumokat nekünk kell szolgáltatni a külföld számára, mivel a Kárpát-medence dokumentumtermésének zöme máshol nem lelhető fel. A szolgáltatott dokumentumokon keresztül pedig jobban megismertethetjük a világgal kultúránkat és történelmünket, tudományos eredményeinket vagy éppen a térség természeti kincseit, flóráját és faunáját.

I.2 A könyvtárközi kölcsönzés kezdetei

A VII. században Szent Columba egyik skóciai kolostorlátogatása alkalmával lemásolt egy kéziratot. Az esetet követően a skót király a következő szabályt fogalmazta meg: „minden tehénnek a saját borja, minden könyvnek a saját másolata”. Eszerint a könyvtárak közötti dokumentumforgalom elindulását évszázadokkal megelőzve „szerzői jogi törvény” született a kora középkori Európában.¹

A könyvtárközi dokumentumellátás az egyik legrégebbi olyan könyvtári szolgáltatás, amely a könyvtárak együttműködésén alapul. Alfred Hessel ismertette a következő esetet a XVIII. századból: „Karl Eugen württembergi fejedelem engedélyt adott egy göttingeni professzornak, hogy kasseli könyvtárának egy ritkaságát, egy héber bibliakódexet „átkérjen” és helyben

¹ Cornish, Graham P.: Does ILL have a future - or is it too ill to survive? [online]. [2004.12.01.] <<http://starfsfolk.khi.is/edg/Nordill/>>

tanulmányozzon”². Tudjuk, hogy már Goethe is igényelt könyveket a XIX. század elején más könyvtárak állományából, de a rendszeres, szervezett könyvtárközi kölcsönzés csak a század legvégére valósult meg. Az Osztrák-Magyar Monarchia nyugati felében 1883-tól vált lehetővé, hogy a dokumentumok kölcsönzését a könyvtárak egymás között bonyolítsák le, szemben az addigi gyakorlattal, a diplomáciai postával történő dokumentumküldéssel. 1893-ban Poroszországban már könyvtárközi kölcsönzési szabályzatot adtak ki, majd a századforduló tájékán Olaszország és Franciaország is követte a poroszok példáját. Az angol könyvtárak között csak a tízes években indult el a könyvtárközi dokumentumellátás, ám rövid időn belül ugrásszerűen megnőtt a forgalom.

Magyarország esetében a monarchiabeli kulturális és tudományos fellendülés a világháború és a trianoni tragédia következtében megtorpant, ennek ellenére 1923-ban hazánk csatlakozott a Brüsszeli Csereegyezményhez és bekapcsolódott a nemzetközi kiadványcserébe.

Ebben az időszakban hívták életre a könyvtárközi kölcsönzés országos központját is, az Országos Magyar Gyűjteményegyetemet, amely 1934-ben szűnt meg. Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ is 1923-ban kezdte meg működését, melynek fő feladatai a következők voltak:

- a külföldi beszerzések koordinálása
- a nemzetközi csere keretében beérkező külföldi dokumentumok szétosztása
- a könyvkivitel ellenőrzése
- valamint központi katalógus felállítása.

A könyvtárközi kölcsönzést a felvilágosító irodaként is működő „Tudakozó” bonyolította le olyan sikeresen, hogy 1936-ban például 731 könyvet kölcsönöztek külföldről.³

A kommunista hatalom kulturális elképzeléseivel szerencsére nem ütközött a könyvtárközi kölcsönzés továbbfejlesztésének gondolata - szemben például az olvasóköroökkel, amelyeket szétzúzott a pártállam -, így a szolgáltatás más szervezeti keretek között és változó elnevezésekkel ugyan, de máig működik.

I.3 A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés mai helyzete

A könyvtárközi kölcsönzés alapelveit és végrehajtási irányelveit az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) már 1954-ben megfogalmazta. Ezen irányelveket és a nemzetközi kölcsönzés lebonyolításának menetének megfogalmazását 1978-ban, majd 1987-ben módosították. A legfrissebb kiadás 2001-ben jelent meg, International Lending and Document Delivery címmel.

A nemzetközi könyvtári együttműködés kiindulópontja az a gondolat, hogy alapelv legyen az egyes könyvtári állományok közös felhasználása, tehát adott könyvtár állományának használata ne korlátozódjon azon könyvtár olvasóira.

Egyetlen könyvtár és egyetlen ország sem lehet információs önellátó, ezért minden könyvtárnak és minden országnak el kell döntenie, hogy milyen szerepet vállal az együttműködésben.

² Hessel, Alfred: A könyvtárak története. Bp.: OSZK, KMK, 1959, 92. p.

³ Kürti Lászlóné: Egy központi szolgáltatás a változó társadalmi környezetben (...). Szakdolgozat, Bp., 1995, 15-20. p.

Nyolc alapelvet fogalmaztak meg, amelyeknek betartása nem kötelező, de ajánlott:

- Nemzeti kötelezettségvállalás: minden ország kötelezettséget vállal a saját dokumentumainak szolgáltatására.
- Országos könyvtárközi kölcsönzési rendszer: minden ország törekedjen arra, hogy hatékony országos dokumentumellátó rendszert működtessen, mert ez az alapja a nemzetközi szolgáltatásnak.
- Meg kell alkotni a nemzetközi könyvtárközi dokumentumellátás országos szabályzatát, amelyet többek között a dokumentumellátás országos központja, a nemzeti könyvtár és az országos könyvtári egyesület alkotnak meg. A szabályzatnak tartalmaznia kell, hogy nemzetközi kéréseket csak az országos központ, bizonyos könyvtárak vagy pedig bármely könyvtár fogadhat, valamint azt is, hogy a külföldre irányuló kérések küldése csak az országos központon keresztül történhet-e vagy a kérő könyvtár közvetlenül fordulhat külföldi szolgáltató könyvtárhoz.
- Kérések küldése: a kérő könyvtárak részesítsék előnyben az elektronikus kérési formákat: e-mail, fax és egyéb gyors küldési módok, a kéréseken feltüntetve az IFLA által előírt legfontosabb adatokat.
- Dokumentumok szolgáltatása: a szolgáltató könyvtárnak jogában áll eldönteni, hogy eredeti dokumentumot vagy másolatot küld-e, de lehetőleg vegye figyelembe a kérő könyvtár igényeit. Ha a szolgáltató könyvtár visszautasítja a kérést, akkor ezt a lehető leghamarabb és a lehető legvilágosabban kell megindokolni.
- Szerzői jog: a könyvtárközi dokumentumszolgáltatásban küldött dokumentumok a könyvtári felhasználás (szabad felhasználás) kategóriájába tartoznak.
- A kölcsönzött dokumentumokért a kérő könyvtár vállalja a felelősséget.
- A számlázás és a fizetés a lehető legegyszerűbb legyen.⁴

A nemzetközi dokumentumszolgáltatás gyakorlatában egyre inkább elválik a kölcsönzés és a másolatszolgáltatás, sőt, az utóbbi tevékenység esetében megfigyelhető a kereskedelmi szolgáltatók előretörése.

A szolgáltatás gyorsaságának és hatékonyságának növelésére a könyvtárak a technika vívmányait hívják segítségül: a kérések feladásának módját tekintve az elektronikus kéréslap kezd elterjedni, a szolgáltató könyvtárak másolatszolgáltatáshoz pedig elektronikus dokumentumtovábbító szoftvereket állítanak munkába. A banki átutalás és a nemzetközi postakupon helyett fizetőeszközként egyre több könyvtár az IFLA által kibocsátott vouchert (könyvtári fizetőeszköz) használja.

A technikai fejlődés ellenére azonban az egyes könyvtári állományokhoz történő tényleges közös hozzáférés nem képzelhető el a könyvtárak közötti jó kapcsolatok nélkül. Mivel az IFLA nem kötelezi a könyvtárakat az alapelvek betartására, a jó kapcsolatok továbbra is a kölcsönösségen és az együttműködő készségen alapulnak.

⁴ IFLANET. Az IFLA hivatalos honlapja [online]. [2004.12.01.] <<http://www.ifla.org>>

I.4 Az Országos Széchényi Könyvtár Dokumentumellátó Szolgálata, mint hazai központ a nemzetközi könyvtárközi dokumentumellátásban

A nemzetközi könyvtárközi dokumentumforgalom lebonyolításának gyakorlata országonként változik, de legtöbbjükben a könyvtárak közvetlenül kérhetnek és szolgáltathatnak dokumentumokat más országok könyvtáraival közvetlen kapcsolatot fenntartva (például Ausztria, Németország, Amerikai Egyesült Államok). Bizonyos országokban - mint például Szlovákia - meghatározott központi feladatkörrel rendelkező könyvtárakon (nemzeti könyvtár, egyetemi könyvtárak, országos szakkönyvtárak) keresztül zajlik a dokumentumforgalom.

Magyarországon az OSZK Dokumentumellátó Szolgálata kezeli a hazánkba érkező külföldi kérések zömét. Önállóan is teljesít kéréseket partnerintézményei számára közvetlenül a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, a BMGE-OMIKK és a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar Könyvtára. Utóbbi például a tavalyi évben 3 dokumentumot kölcsönképpen, 12 dokumentumot pedig másolatban szolgáltatott közvetlenül külföldre. Az Alpok-Adria regionális könyvtári együttműködésben a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár vesz részt. A magánfinanszírozású intézmények közül a CEU Könyvtára profiljából adódóan szerepet vállal a dokumentumforgalmazásban.⁵

A külföldi dokumentumok kölcsönzésére vagy másolatára irányuló kéréseket azonban kizárólag az OSZK Dokumentumellátó Szolgálata gondozza.

I.4.1 A dokumentumellátó szolgálat tevékenységének vázlatos bemutatása

Tevékenységek

- A Könyvek Központi Katalógusának gondozása, illetve a bejelentések és különböző online adatbázisok alapján lelőhely-tájékoztató
- Belföldről érkező kölcsönzésre irányuló kérések hazai lelőhelyre történő továbbítása adatpontosítás után, amennyiben van hazai lelőhely (külföldi könyvek esetén a Könyvek Központi Katalógusa által megadott magyarországi lelőhelyekre történő továbbítás)
- Belföldről érkező kölcsönzésre irányuló kérések esetén - amennyiben nincs hazai lelőhely - adatpontosítás után kölcsönözhető példány rendelése külföldről, majd a beérkezett dokumentum kiküldése és visszaküldése (számlázással)
- Belföldről érkező másolatra irányuló kérések esetén - amennyiben nincs hazai lelőhely - adatpontosítás után másolat rendelése külföldről, majd a beérkezett dokumentum kiküldése (számlázással)
- Belföldről érkező másolatra irányuló kérések adatpontosítás utáni teljesítése az OSZK állományából (számlázással)
- Külföldről érkező kérések teljesítése (az utolsóként említett két tevékenységgör a dolgozat készítőjének feladatköre - kivételt képeznek a labor által elvégzett reprográfiai munkák, a számlázás és a postázás).⁶

⁵ Az Országos Széchényi Könyvtáron kívüli nemzetközi könyvtárközi dokumentumforgalmi adatok statisztikája (2003)

⁶ Az Országos Széchényi Könyvtár honlapja [online]. [2004.12.01.] <<http://www.oszk.hu>>

A 2003-as év legfontosabb statisztikai adatai

- A központi lelőhelytájékoztatás 17.583 lelőhelytájékoztatási kérést gondozott (44 %-os találati aránnyal),
- az év során 11.940 dokumentumellátási kérés érkezett, amelyből 460 kérés külföldről, így a dolgozat részeként kerülnek elemzésre,
- a 11.480 kérés közül 6968 kérés teljesült külföldi könyvtárak állományából, 5184 dokumentum érkezett kölcsön, 1784 dokumentum pedig megtartásra,
- 2920 kérést lelőhelymegállapítás után hazai könyvtárakhoz továbbítottunk,
- 902 kérés teljesült másolatküldéssel az OSZK állományából belföldi könyvtárak számára,
- a többi kérés pedig különböző okokból - téves adatok megadása, lelőhely hiánya, visszamondás - nem teljesült.⁷

I.4.2 A külföldről érkező kérések teljesítésének menete

- A kérések iktatása:
A kérések három csatornán keresztül érkeznek a Szolgálathoz:
 - közvetlenül
 - az OSZK különgyűjteményein keresztül
 - ritkán előfordul, hogy más hazai könyvtárhoz érkeznek külföldi kérések, ezeket a Szolgálathoz továbbítják
- Adatpontosítás
- Kölcsönzésre irányuló kérés esetén kölcsönözhető példány keresése más hazai könyvtárak állományában
- A kölcsönözhető példány megrendelése, majd kiküldése a külföldi kérőnek
- Amennyiben nincs kölcsönözhető példány az országban, másolat felajánlása árajánlással
- Amennyiben nincs példány Magyarországon a keresett dokumentumból, tájékoztató küldése
- Másolatra irányuló kérés esetén teljesítés az Országos Széchényi Könyvtár vagy más hazai könyvtár állományából
- Amennyiben a dokumentum Magyarországon nem található, tájékoztató küldése.

A dolgozat gerince a Dokumentumellátó Szolgálathoz 2001. január 1-je után beérkezett és 2004. szeptember 30-ig lezárt - teljesült vagy stornózott - 1843 db külföldről érkezett kérés különböző adatainak (kérő partnerek, kérések, kért dokumentumok, teljesítés, stb.) elemzése.

⁷ Az Országos Széchényi Könyvtár Dokumentumellátó Szolgálatának éves jelentése (2003)

II. A VILÁG ÉRDEKLŐDÉSE A HAZAI DOKUMENTUMOK IRÁNT

II.1 Bevezetés

A dolgozat során több alkalommal külön jelennek majd meg két kérés csoport adatai:

- a különgyűjtemények állományából teljesített kérések adatai (kivéve a régi nyomtatványokat)
- az OSZK törzsállományából, a Régi Nyomtatványok Tárának dokumentumaiból és más hazai könyvtárak állományából teljesített kérések adatai.

A két kérés csoport különválasztásának okai közül előjáróban hármat érdemes kiemelni.

A különgyűjteményi dokumentumokra érkezett kérések teljes körű elemzése e dokumentumok unikum mivolta miatt meghaladja e dolgozat kereteit, ezért azokról csupán átfogó elemzést nyújt majd, szemben a többi dokumentum teljes elemzésével.

A különgyűjteményi anyagokra érkezett kérések kisebb része kerül csupán közvetlen kérésként a Dokumentumellátó Szolgálatához, nagy részüket egyenesen a táaraknak (Zeneműtár, Térképtár, Kézirattár, Színháztörténeti Tár, Kisnyomtatványtár) vagy az Olvasószolgálati Osztálynak adják fel, és a labormunkák elvégzése után kerülnek a Szolgálatához a kiküldésre kész reprográfiaik. A megíúsult kérésekről a táarak nem közölnek információkat, így a különgyűjtemények állományának dokumentumaira feladott kérések száma szinte megegyezik a teljesült kérések számával.

A felsorolt táarak dokumentumai zömmel tartalmuk, illetve fizikai megjelenésük alapján képeznek különgyűjteményeket az Országos Széchényi Könyvtár állományán belül. Ezzel szemben a régi nyomtatványok különgyűjteményként történő kezelését az állományvédelmi szempontok mellett csupán megjelenési idejük indokolja, így elemzésükre a második kérés csoport részeként kerül sor.

II.2 A szolgáltatás feltételrendszere külföldi partnerek számára

Minden jogi személy - tekintet nélkül arra, hogy költségvetési intézmény vagy önálló gazdálkodó szervezet - igényelhet kölcsöndokumentumokat és bármilyen reprográfiaát, amelyeket publikációs, kutatási és oktatási célokra használhatnak fel (szabad felhasználás).

Az intézményeknek anyagi felelősséget kell vállalniuk azokért a dokumentumokért, amelyeket eredeti anyagként vagy másolatként megrendelnek valamely olvasójuk, kutatójuk, dolgozójuk vagy tagjuk számára.

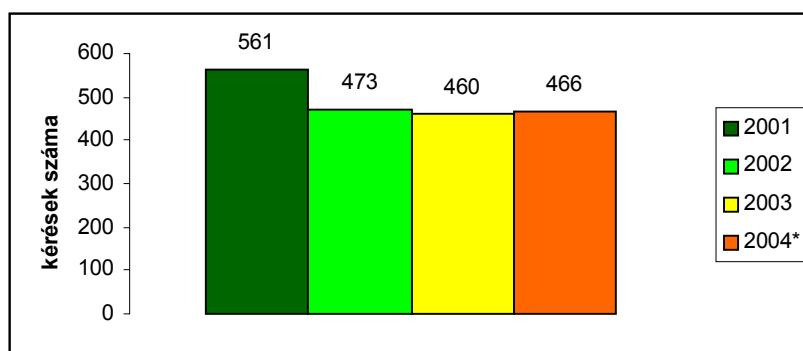
Magánszemélyek számára a kölcsönzés nem lehetséges, másolatokat azonban rendelhetnek kutatási vagy oktatási célú felhasználásra.

Amennyiben az adott dokumentumot publikálási céllal rendelik meg, többletköltségként jelentkező közlési díjat kell fizetniük, amelyet megelőz a nyilvános közlés szándékának tényét rögzítő nyilatkozat aláírása.

A szolgáltatásból való kizárást vonja maga után, ha a kérő partner nem tesz eleget visszaküldési és fizetési kötelezettségeinek.

II.3 A szolgáltatás iránti érdeklődés alakulása az elmúlt években

A vizsgált 1843 kérés nem a négy naptári év összes kérése, mivel a 2004-ben beérkezett kérésekből csak az első kilenc hónapban lezárt kéréseket tartalmazza. A három hónap adatainak hiánya és a vizsgált időszak rövidege miatt a statisztikai adatok éves bontásban csak kivételes esetekben fordulnak elő a dolgozatban, olyan esetekben, amikor a négy év adatainak összehasonlításából lényeges következtetéseket lehet levonni.

* a 2004-es kilenc havi kérésszám (349) kivetítve 12 hónapra

1. ábra

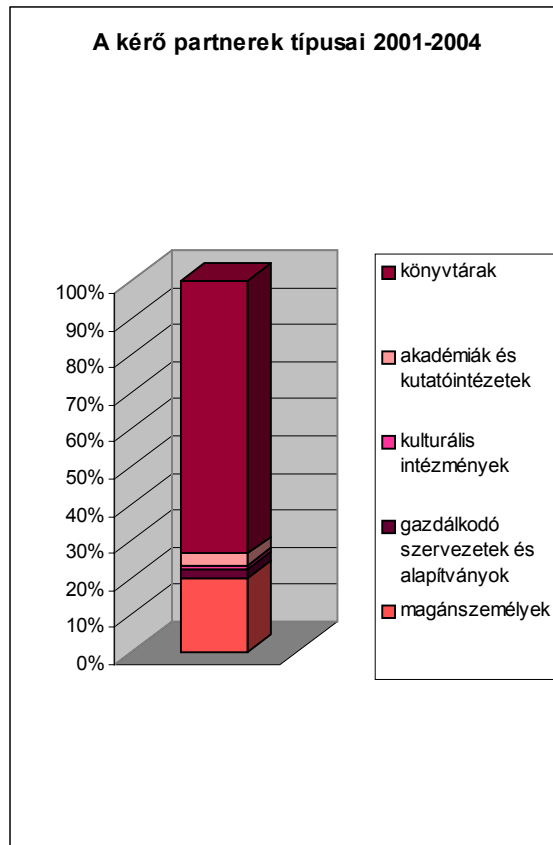
A diagram alapján látható, hogy a 2001-es évben jóval több kérés érkezett, mint a következő három esztendőben. A különbség egy része abból adódik, hogy a Hamburgi Egyetem magyar tanszéke abban az évben kivételesen a Dokumentumellátó Szolgálat közvetítését vette igénybe dokumentumok beszerzéséhez, amely tevékenységét egyébként kiadványcsere formájában bonyolítja le. Növekvő általános érdeklődést regisztrálhatunk azonban az idei évben, ha figyelembe vesszük a Tilburgi Egyetem kizárását a szolgáltatásból (visszaküldési és fizetési kötelezettség többszöri elmaradása miatt), amely intézmény 2001-ben 45, 2002-ben 32 és 2003-ban pedig 50 kérést indított, szemben az idei 3 kéréssel.

II.4 A kérő partnerek elemzése és a kérés feladásának módjai

II.4.1 A kérő partnerek elemzése

Amennyiben adott könyvtár több könyvtári funkciót is ellát (például a Horvát Nemzeti és Egyetemi Könyvtár - Nacionalna i sveučilišna knjižnica vagy a Berni Városi és Egyetemi Könyvtár - Stadt- und Universitätsbibliothek Bern), típusba sorolását a következő sorrend határozta meg: nemzeti könyvtár, felsőoktatási könyvtár, szakkönyvtár, közművelődési könyvtár.

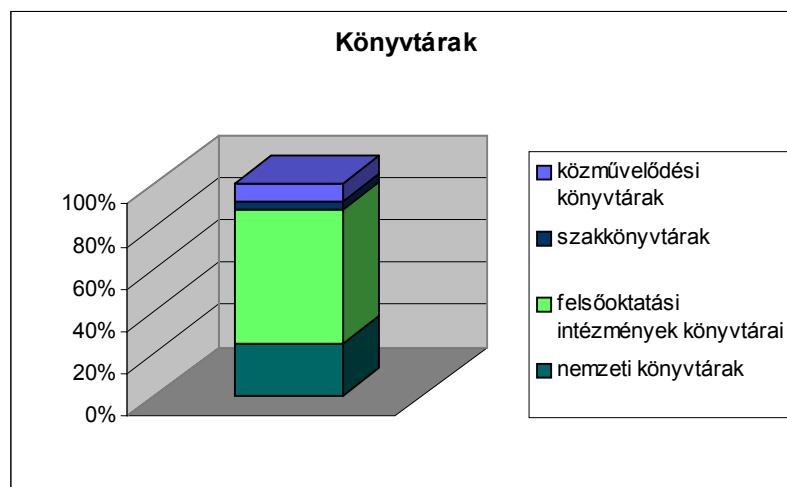
Az akadémiák, a kutatóintézetek, a kulturális intézmények és a gazdálkodó szervezetek nem minden esetben rendelkeznek könyvtárral, így az intézmények típusa lett a besorolás alapja.

2. ábra

A diagram az összes kérés partneradatait ábrázolja, évenként a típusok aránya számottevő változást nem mutatott.

A könyvtárak átlagosan 73,4 százalékos részesedése (1353 kérés) - az összes kérés számához viszonyítva - mutatja a szolgáltatás fő profilját, a könyvtárak közötti dokumentumellátásban való részvételt.

3. ábra

A nemzeti könyvtárak magas aránya (a kérő könyvtárak 24,7 %-a) több ország azon gyakorlatát mutatja, hogy külföldre irányuló kéréseiket nemzeti könyvtárukon keresztül indítják el akkor is, ha megengedett a közvetlen kérésfeladás. Bulgáriából, Fehéroroszországból, Litvániából, Ukrajnából, Macedóniából és Luxemburgból csak a nemzeti könyvtáruktól érkezett kérés az elmúlt évek során. Észtország, Lettország és Törökország esetében pedig csupán 1-2 kérés volt, amely nem a nemzeti könyvtárukból érkezett. Luxemburg esetében az ország mérete, a többi országban pedig a központosított könyvtári rendszer az oka e gyakorlatnak. A felsoroltakon kívüli volt szocialista országok nagy részében is számottevő a nemzeti könyvtárakból érkezett kérések száma, ennek oka valószínűleg a lelőhelynyilvántartásokhoz való hozzáférés pénzügyi, technikai és nyelvtudásbeli nehézségei voltak.

A felsőoktatási intézmények könyvtárainak ilyen magas aránya (a könyvtárak 62,8 %-a) a szak- és közművelődési könyvtárakhoz képest két ismert tendenciát támaszt alá. Egyrészt a közművelődési könyvtári funkciót finanszírozási okokból egyre sűrűbben kapcsolják össze a felsőoktatási könyvtári funkcióval egy-egy településen belül, másrészt pedig a tudományos kutatás egyre inkább az egyetemek köré épül, a régi szakkönyvtárak mára már a felsőoktatási intézmények szervezeti egységein belül működnek tovább.

A tudományos élet és a felsőoktatás összekapcsolódásából adódik az akadémiák és a kutatóintézetek alacsony kérésszáma is (az összes kérés 3,2 %-a). Sok felsőoktatási könyvtárból érkező kérés mögött akadémikusok és kutatók kérései állnak, nem pedig azon intézmények diákjainak kérései.

A kevés kutatóintézeti kérés egy része olyan intézetektől érkezett, amelyek speciális kutatómunkájukból adódóan nem kapcsolódnak semmilyen formában a felsőoktatáshoz (ilyen intézet a kölni Joseph Haydn Institut). Az 59 kérés felét egyébként a Haydn Intézet, az olomouci és a zadari kutatóintézetek Cseh- illetve Horvátországból és a pozsonyi Szlovák Tudományos Akadémia küldte a Szolgálathoz.

A kulturális intézmények és gazdálkodó szervezetek ritkábban vesznek részt könyvtári együttműködésen alapuló szolgáltatásokban, de összetételük azt mutatja, hogy a tevékenység széles körben ismert. Az elmúlt években dokumentumokat szolgáltatunk múzeumoknak, (Újvidék, Dubrovnik, Tarnopol, Bécs) színházaknak, (Újvidék, Mainz, New York) és nemzeti galériáknak (Pozsony, Bécs, Washington), valamint a bécsi Collegium Hungaricum számára, a Horvátországi Magyar Tudományos és Művészeti Társaságnak és a San Marinó-i Kulturális Minisztériumnak.

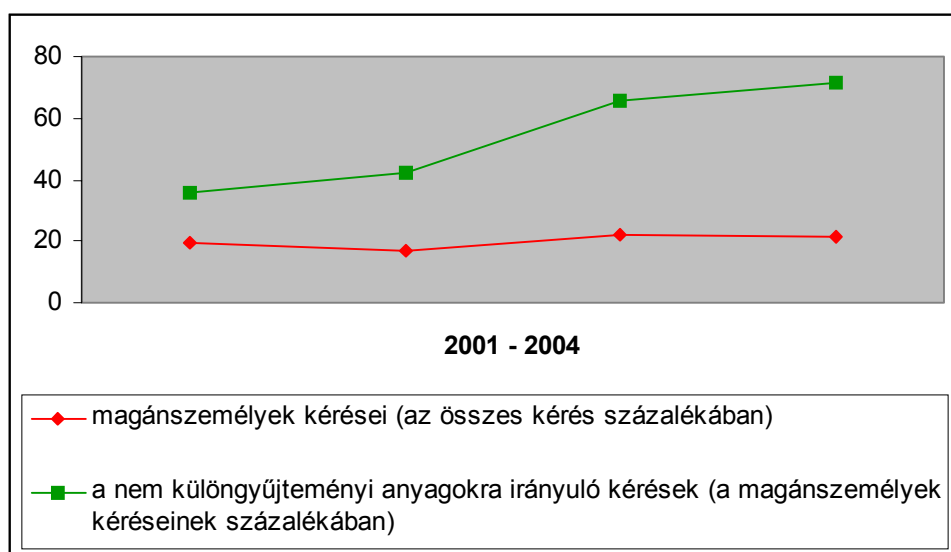
Az alapítványok közül kéréseket juttatott el a hozzánk a révkomáromi Selye János Egyetemért Alapítvány (az egyetem ez év januárjában kezdte meg működését), a kutatási és fejlesztési társaságok közül a clevelandi Research Investment, Inc., illetve 24 kérés érkezett öt ország különböző kiadótól.

Végül azt is meg kell említeni, hogy az akadémiáktól, a kutatóintézetektől, illetve a különböző kulturális intézményektől érkező kérések fele az adott intézet vagy intézmény könyvtárából érkezett, amely tovább növeli a könyvtárak részvételi arányát a szolgáltatásban.

Magánszemélyektől érkezett a kérések 20 %-a, összesen 396 kérés, amelyek kizárólagosan megtartásra igényelt dokumentumokra irányultak, mivel kölcsönzésben a magánszemélyek nem vehetnek részt. A régebbi könyvtárközi gyakorlatban - ameddig a másolatszolgáltatás nem vált ennyire elterjedté -, nem volt lehetőségük a magánszemélyeknek kérésfeladásra közvetlenül, csak könyvtárak közvetítésével. Először olyan könyvtárak engedélyezték magánszemélyek számára, hogy külföldről közvetlenül kérést küldhessenek hozzájuk, amelyek egész állományukat, illetve állományuk bizonyos részét eleve csak másolatban szolgáltatták.

Így a dokumentumokért a fizetési kötelezettségek betartásán túl nem kellett felelősségvállalást kérni. Az Országos Széchényi Könyvtár különgyűjteményei ezért hosszú évek óta elfogadnak külföldi magánszemélyektől kéréseket, amennyiben a fizetési és a közlési feltételeket garantálják. Következésképpen az OSZK Dokumentumellátó Szolgálatával teljesített olyan kérések, amelyek külföldi magánszemélyektől érkeztek, zömmel különgyűjteményi dokumentumokra irányultak.

Az elmúlt években azonban változás következett be (4. ábra), a magánszemélyek egyre több nem különgyűjteményi dokumentumot igényelnek közvetlenül a Szolgálattól, külföldi partnerkönyvtárak közbeiktatása nélkül. Ez viszont problémát is felvet, méghozzá a fizetés módját tekintve: a magánszemélyek nem fizethetnek IFLA voucherrel és nem fogadhatjuk el az angolszász területen nagyon elterjedt hitelkártyával történő fizetést sem. Megoldandó feladattá válik tehát az új igényekhez igazodó fizetési megoldások kidolgozása.

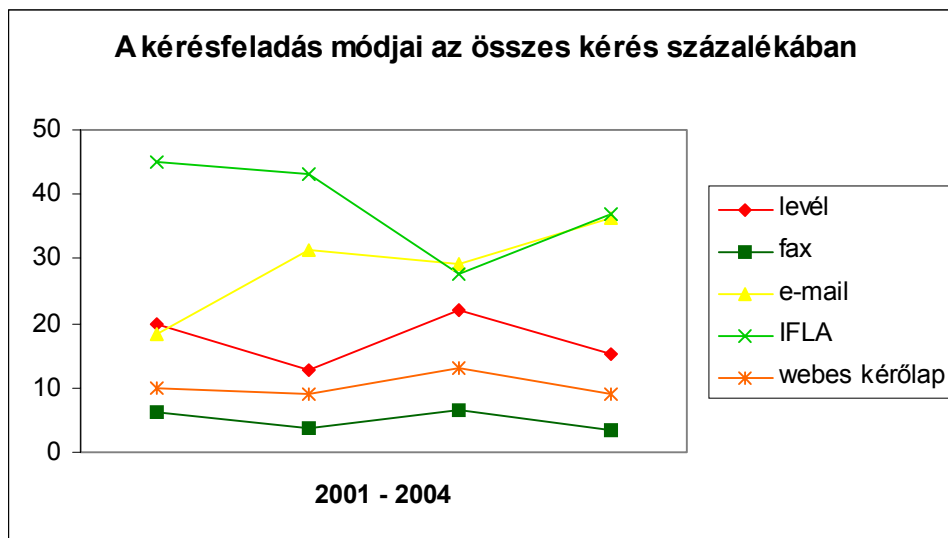

4. ábra

II.4.2 Kérésfeladási módok

A külföldiek számára több lehetőség is adott a kérések feladásának módját tekintve:

- levél,
- fax,
- e-mail,
- az IFLA által kibocsátott kérőlap,
- és webes kérőlap (az OSZK Dokumentumellátó Szolgálatának honlapján található webes kérésfeladási lehetőség, amelyet az előzetes regisztráció után kapott azonosító segítségével tudnak használni).

5. ábra

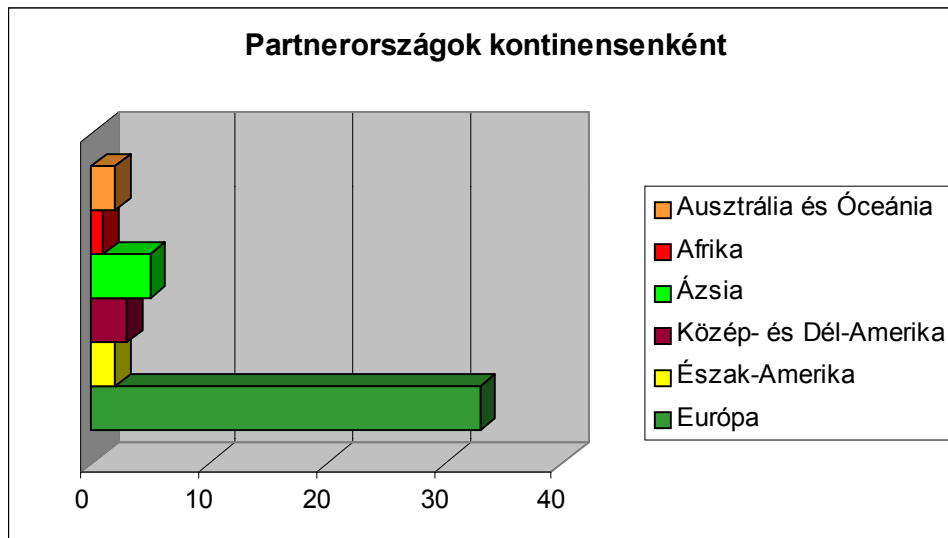
A grafikon alapján megállapítható, hogy a hagyományosan, postán feladott kérések száma a leveleket tekintve, egyik évben sem csökkent 10 százalék alá, illetve az ugyancsak postai úton érkező IFLA kérlőlapok számának négyéves átlaga pedig 38 százalék körül mozgott. A fax és a webes kérlőlap népszerűsége nem változott döntően, ami az utóbbi mód esetében figyelemre-méltó, hiszen a nagy külföldi könyvtárak zöme már regisztrált felhasználó, kiváló infrastrukturális lehetőségekkel. Növekszik az e-mailes kérések száma, amely gyors és megfelelő módja lehetne a kérések feladásának, amennyiben minden esetben szerepelnének rajta az IFLA által kötelezően előírt adatok (kérő pontos neve és címe, stb.).

A kérelmfeladási módok közül a magánszemélyek kérései zömmel levélben és e-mailen érkeznek, a könyvtárak pedig az IFLA kérlőlapot és az e-mailes kérést részesítik előnyben. A webes kérlőlapot általában könyvtárak használják, a legtöbb kérés ezen a módon Hollandiából, Japánból és Svájcban érkezett.

Összességében megállapítható, hogy a hagyományos módon feladott kérések száma egyelőre nem csökken, így az elektronikus módon indított kérések számának ugrásszerű növekedése még várat magára.

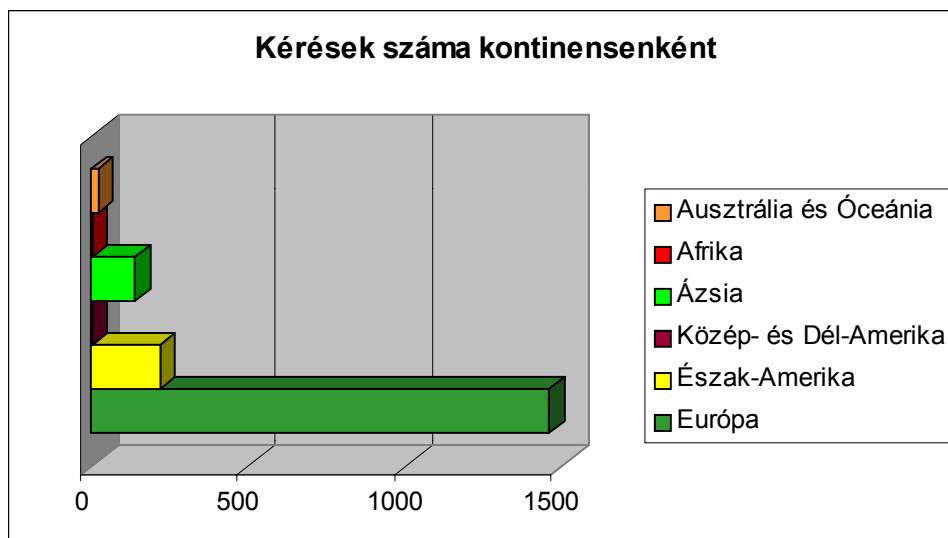
II.5 A kérések feladásának földrajzi megoszlása

A vizsgált időszakban 46 országból érkeztek kérések a Dokumentumellátó Szolgálathoz: Európa 33, Észak-Amerika 2, Közép- és Dél-Amerika 3, Ázsia 5, Afrika 1, illetve Ausztrália és Óceánia 2 országa képviseltette magát kérőként.

6. ábra

A kérések számát alapul véve azonban árnyaltabb kép bontakozik ki, amely az alábbi diagramról (7. ábra) olvasható le. Európa dominanciája az országok és a kérések számában is nyilvánvaló, Észak-Amerika ilyen arányú részvétele is természetes, viszont az ázsiai kérések száma váratlanul magas.

7. ábra

A kérők magyar nemzetiségére vonatkozóan nem rendelkezünk számszerű adatokkal a partnerintézményeken keresztül érkező kéréseket tekintve, viszont a magánszemélyek neve alapján megállapítható, hogy nagyobb részük nem magyar nemzetiségű. A szomszédos országok könyvtáraiból érkező kérések esetében viszont valószínűsíthető a magyar nemzetiségűek nagyarányú részvétele a szolgáltatásban.

Adott országok részvételi arányát a következő táblázat ábrázolja a kérések számának tükrében, amely - mint a későbbiekben látni fogjuk - nem minden esetben takar széles körű érdeklődést.

Ország	Kérés (db)	Ország	Kérés (db)	Ország	Kérés (db)
Németország	312	Szerbia	26	Belgium	4
Szlovákia	191	Spanyolország	25	Portugália	4
USA	187	Norvégia	23	Belorusszia	3
Ausztria	184	Ausztrália	21	Dél-Afrika	3
Hollandia	163	Törökország	20	Kína	3
Japán	105	Szlovénia	17	Luxemburg	3
Nagy-Britannia	64	Svédország	14	Macedónia	2
Csehország	62	Bulgária	13	Argentína	1
Olaszország	60	Észtország	13	Irán	1
Svájc	43	Oroszország	11	Írország	1
Horvátország	41	Görögország	10	Mexikó	1
Dánia	40	Izrael	10	San Marino	1
Franciaország	37	Lettország	9	Új-Zéland	1
Lengyelország	35	Románia	7	Venezuela	1
Kanada	33	Litvánia	5		
Finnország	28	Ukrajna	5		

1. táblázat

Afrika

Az afrikai országokat egyedül *Dél-Afrika* képviselte, a johannesburgi magánszemély három kérése magyar történelmi témájú, a Jagelló-korral és a török elleni harcokkal foglalkozik.

Közép- és Dél-Amerika

Mexikóból Beethoven tanárának, Johann Georg Albrechtsbergernek kéziratos munkáját kérte egy magánszemély a Zeneműtár állományából. Szintén magánszemély indított kérést Caracásból (*Venezuela*), aki Baja Benedek kőrajzait tartalmazó díszalbumot, az 1927-ben megjelent Vér és Arany című gyűjteményt kapta meg mikrofilmen. *Argentínába* pedig egy Buenos Aires-i szakkönyvtár számára küldtünk ki egy atomenergiái tárgyú tudományos cikket.

Ausztrália és Óceánia

Ausztráliából a 21 kérés 7 különböző egyetemtől, illetve azok tanszékeitől (Sydney, Melbourne, Underdale, North Perth, Hornsby, Parkville és a taszániai Launceston), a canberrai Nemzeti Könyvtártól és magánszemélyektől érkezett, tehát különböző olvasókat vagy kutatókat mutat.

Az *új-zélandi* Auckland Egyetem könyvtárából érkező kérés a Folia Practico-Linguistica című periodikum egy tanulmányának másolatára irányult.

Ázsia

Ázsiából 139 kérés érkezett az elmúlt négy év során. *Törökország* 20 kéréséből 19 kérés az ankarai nemzeti könyvtárból érkezett és kizárólag rovtani monográfiákra, tanulmányokra és folyóiratcikkekre vonatkoztak, nagy részben Kaszab Zoltán e tárgyú írásaira. Isztambulba a Zeneműtár Haydn gyűjteményéből juttattunk el reprográfiát. A szűk körű törökországi érdeklődéssel ellentétben a *Japánból* érkező 105 kérés 8 különböző város különböző egyetemeitől - Kanazawa University, Waseda University, Hokkaido University, Nihon University, Kansai University, stb. - és egy magánszemélytől érkezett, tartalmukat tekintve széles palettáról.

A ma már *Kínához* tartozó hongkongi egyetem által kért három másolat acélgyártással, gépészettel és informatikai eszközökkel foglalkozó folyóiratcikk volt, az *Izraelből* érkező kérések pedig a magyarországi zsidóság történetével, leginkább az olvasók genealógiai kutatásaival kapcsolatos anyagok voltak. A noori Tarbiat Modarres Egyetem Iránból kertészeti szakcikket kért és kapott.

Észak-Amerika

A 33 *kanadai* kérés - hasonlóan az ausztrál és a japán kérésekhez - több olvasót és kutatót jelent: az ottawai egyetem, Edmontonból a University of Alberta, Montrealból két különböző egyetem, Torontóból az egyetemi könyvtáron kívül a városi könyvtár, sőt magánszemély is indított kéréseket. Ugyancsak magánszemély igényelt dokumentumokat Ajaxból, illetve egy-egy kérést küldött Halifax, Ancaster és Calgary egyetemi könyvtára.

Az *Amerikai Egyesült Államok* felsőoktatási intézményei nagy számban szerepelnek kérő partnerként, 22 szövetségi állam 30 egyetemének könyvtára igényelt dokumentumokat.

A magánszemélyek 25 különböző városból adtak fel kéréseket. Két közművelődési könyvtár található a partnerek között, a Cambridge Public Library és a Philadelphia Public Library. Nyolc dokumentumot kért a National Agricultural Library Beltsville-ből, illetve két kutatóintézet is igénybe vette a szolgáltatást (Reno, Los Angeles), Az egyéb partnerintézményekről már esett szó a dolgozat során (a New York-i Miller Theatre, a washingtoni National Gallery of Art és a clevelandi Research Investment Inc.).

Az Egyesült Államok és Kanada esetében figyelembe kell venni azt a tény, hogy mindkét országban működik magyar tanszék, illetve magyar dokumentumokat is gyűjtő közművelődési könyvtár, így Magyarországról csak azokat a dokumentumokat kérik, amelyek az Észak-Amerikai könyvtárakban nem lelhetők fel.

Európa

A kéréseket feladó országok lajstromából látható, hogy alig volt olyan európai ország, amely nem vette igénybe az elmúlt négy évben a szolgáltatást. A 312 *németországi* kérés megdöbbentően széles körű érdeklődést tükröz. Hatvan német város és annál is jóval több kérő partner képviseltette magát. A legtöbb kérés Münchenből, Berlinből, Frankfurtból, Hamburgból, Osnabrückből, Würzburgból, Lipcséből, Kölnből, Bielefeldből és Ingolstadtból indult útnak. Magánszemélyek az ország minden részéről szerepeltek kérőként, a felsoroltakon kívül többször küldtek kéréseket Bamberg, Bochum, Freiburg, Halle, Heidelberg és Nürnberg egyetemi könyvtárai, Augsburg, Duisburg és Friedrichshafen közművelődési könyvtárai, valamint több szakkönyvtár és kiadó is.

Hollandia 163 kéréséből 130 a tilburgi Egyetem könyvtárából érkezett, és a kérések többsége mögött egy magyar származású történész professzor állt, aki főként a XX. századi magyar történelmet kutatta és a zsidóság szerepét vizsgálta a világtörténelem alakulásában. Kilenc esetben kért dokumentumot az utrechti Egyetem, öt alkalommal a holland nemzeti könyvtár és további három egyetemi könyvtár (Leiden, Wageningen, Wilrijk) egyszer-egyszer. Amsterdamból és Rotterdamból kiadók kértek anyagot, továbbá hat különböző városból magánszemélyek.

Nagy-Britannia részvétele a szolgáltatásban nem mérhető az érdeklődés mértékét tekintve a kérő intézmények számából kiindulva, mivel a nemzetközi dokumentumforgalom zömét a British Library Document Supply Centre bonyolítja le. Ennek ellenére tizenkét további városból (Birmingham, Bradford, Cambridge, Chelmsford, Erith, Ledbury, Leeds, London, Oxford, Windsor, stb.) érkeztek még kérések az elmúlt években.

Csehországból leginkább a nagyobb könyvtárakon keresztül jutnak el a kérések Magyarországra, így nagy részük a Prágában működő nemzeti könyvtárból, Brnóból, és az olomouci kutatóintézetből érkezik.

Olaszország hatvan kérése 26 városból, zömmel felsőoktatási intézményekből érkezett, közöttük sok irányult zeneműtári és kéziratári dokumentumokra, amely mutatja e táruk anyagának magas színvonalát, ismervén az olasz könyvtárak fantasztikus állományát.

A Svájcban érkező 43 kérés - hasonlóan a 40 dániai igényléshez - meglepő, főként azért, mert e kérések mögött különböző kérőket lehet sejteni. *Svájc* esetében az Öffentliche Bibliothek és a Basisbibliothek Baseltől, öt különböző intézmény Bernből, kettő Zürichből és hat további város könyvtárai és magánszemélyei szerepelnek partnerként. *Dániából* pedig a koppenhágai Királyi Könyvtáron kívül két egyetemi könyvtár (Aarhus, Odense) és két magánszemély adott fel kéréseket.

Ugyancsak széles érdeklődést mutat *Franciaország* és *Lengyelország* több intézményének részvétele, *Finnország* esetében viszont a magyar tanszékek kérései állnak a háttérben. *Spanyolország* különböző egyetemei sokszor növényvédelmi, növénytermesztési és kertészeti szakirodalmat kértek, míg a *skandináv országok* kérései vegyes tartalmúak. Kéréseit tekintve rendhagyó *Bulgária* esete, mivel zömmel nem magyar anyagokat kérnek, aminek oka egyértelmű: Magyarországról olcsóbban juthatnak hozzá a nálunk lelőhellyel rendelkező dokumentumokhoz, mint a nyugat-európai könyvtárakból. A többi európai ország kevés kérést indított eddig, de részvételük a szolgáltatásban, valamint a kért dokumentumok tartalmának sokszínűsége ugyanúgy alátámasztja a magyar szakirodalom európai ismertségét, mint a hazánkkal már több évtizedes jó kapcsolatot ápoló országok nagy arányú részvétele és nagy számú kérése.

Környező országok

A környező országokból érkező kérések száma általában magas. Ennek oka kettős: egyrészt több millió magyar nemzetiségű ember él ezekben az országokban, másrészt a Kárpát-medence dokumentumtermésének bizonyos része csak az Országos Széchényi Könyvtárban lelhető fel. *Ausztria* 184 kérése nagy mennyiség, de tekintve a Monarchiában megjelent dokumentumokra érkező kérések magas arányát, egyik okaként a második világháborús dokumentumpusztulást is feltételezhetjük, a további okok természetesen a magyarul beszélők száma, továbbá a Monarchiát megelőző több évszázados történelmi és kulturális közösség. A széles körű érdeklődés tekintetében az osztrák helyzet a németországihoz hasonló, bár Ausztria esetében az Österreichische Nationalbibliothek és az Universitätsbibliothek Wien indította a legtöbb kérést. Szoros a kapcsolat ezen felül Salzburg, Graz, Klagenfurt,

Innsbruck, Enns és Bregenz felsőoktatási intézményeivel, illetve egy sor bécsi székhelyű intézettel.

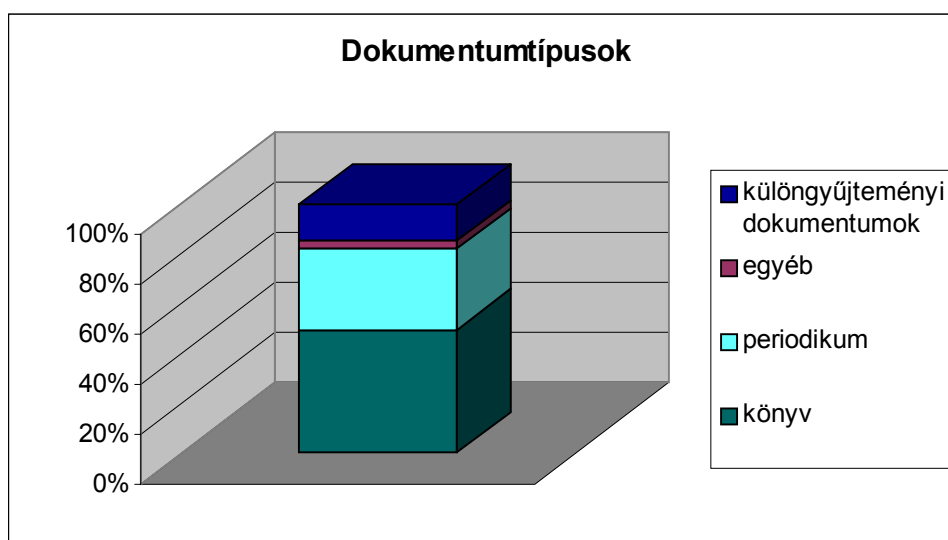
Horvátország különböző könyvtárai - legnagyobb részben az egyetemi és nemzeti könyvtár - főként a horvát nemzettel, történelemmel és kultúrával kapcsolatos dokumentumokra irányuló kéréseket indítottak, míg *Szlovéniából* a műszaki szakirodalom tette ki a kérések nagy részét.

A *Szerbiából* - főként Újvidékről - érkező évi 5-10 kérés mindenképpen örömet okoz, ismerte a Délvidék közelmúltját és jelenét. Kárpátaljáról nem érkeztek kérések, mert az ukrain igényléseket nem magyar olvasók adták föl, igaz, ez valószínűleg nem az ukrán könyvtári rendszer rugalmatlanságának, hanem sokkal inkább pénztelenségének a következménye.

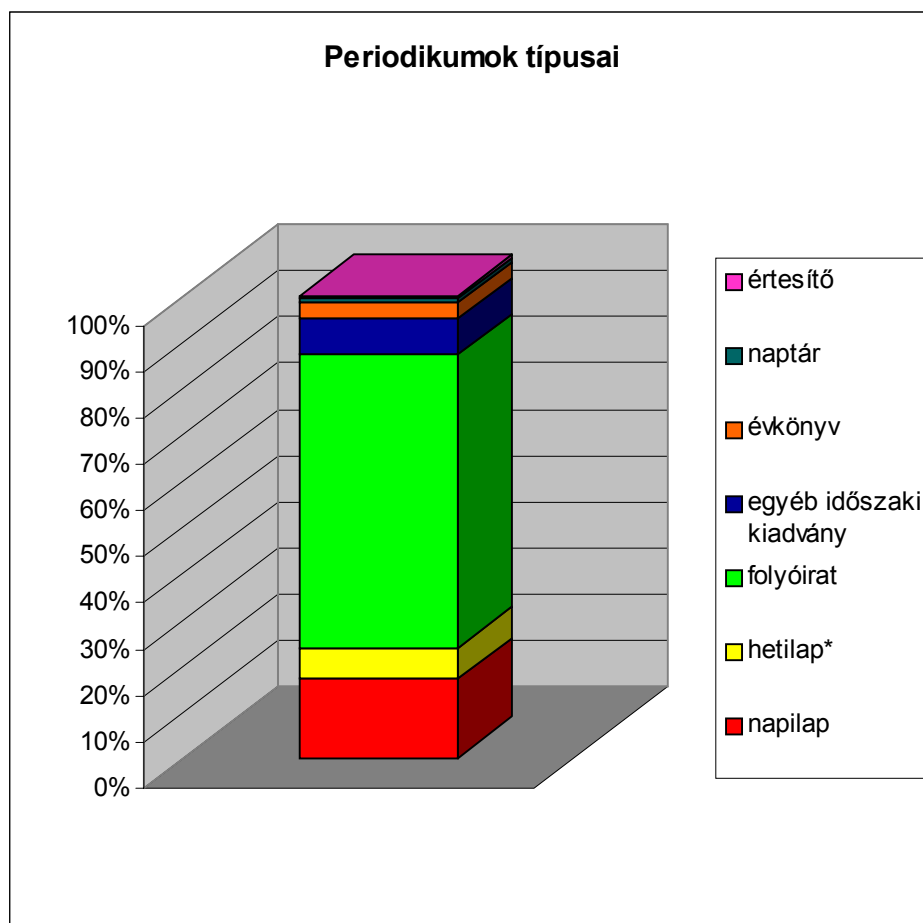
Két országról nem esett még szó: Szlovákiáról és Romániáról. *Szlovákia* az utóbbi időben pozitív példaként említhető több okból is. Nagyon sok kérés érkezik a Felvidékről - a központosított könyvtári rendszer miatt kevés könyvtárból -, a kisebb közművelődési könyvtárak regionális együttműködése pedig most van kialakulóban a tatabányai megyei könyvtárral, méghozzá a szépirodalmi könyvek könnyebb kölcsönözhetőségének céljával. A kért dokumentumok tartalmi ismérveiből látható volt, hogy a magyar nemzetiségű magánszemélyek kérései éppúgy előfordultak, mint a hiánypótlásként vagy gyarapításként kért „hivatalos” kérések. A *romániai* helyzet azonban merőben más. A négy év alatt beérkezett hét (!) kérés közül nem volt olyan, amelyet magyar olvasó indított volna magyar dokumentumra. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a bukaresti nemzeti könyvtár megtagadja az erdélyi kérések továbbítását Magyarországra, és a partiumi, valamint a székelyföldi könyvtárak nem küldhetnek közvetlenül kérést az anyaországba. Ugyancsak falakba ütközik a másik irányú dokumentumáramlás is, az elmúlt négy évben a Dokumentumellátó Szolgálat által elküldött - a hazai olvasók és kutatók számára kért, vagy a nemzeti könyvtár hiánypótlásaira és a hungarikumok gyűjtésére irányuló - kérések egytől egyig teljesítetlenek maradtak. Ez olyan ország esetén, amelynek szándékában áll az Európai Unióhoz való csatlakozás, megengedhetetlen magatartás, a helyzet javítására pedig - mindkét ország olvasóinak érdekében - lépéseket kell tenni.

II.6 A kért dokumentumok típusai fizikai megjelenésük és tartalmuk alapján

A kért 1843 dokumentum fizikai megjelenését tekintve a következőképpen csoportosítható (8. ábra): 914 könyv, 604 periodikum, 58 egyéb dokumentum (a 33 régi nyomtatvány is ebben a kategóriában kapott helyet, bár nagy részük könyv formátumú; ezen kívül tudományos fokozat elérésére írott munkák, térképek, kottagyűjtemények, fotók, szabályzatok, zárszámadás, stb. az OSZK törzsgyűjteményi anyagából és más hazai könyvtárak állományából), illetve 267 különgyűjteményi dokumentum, utóbbiak elemzésével külön fejezet foglalkozik majd.

8. ábra

*a hetilap típus az általános tartalmú hetilapokat tartalmazza

9. ábra

A periodikumok típusainak eloszlásából (9. ábra) látható, hogy a legtöbb kérés folyóirat-cikkekre irányult (63,2 %), tehát különböző tudományterületek magyarországi szaklapjaiban megjelent írásokra. Ugyancsak tudományos igényű munkákat rendeltek a 47 egyéb időszak kiadványból (felsőoktatási intézmények általában éves periodicitással megjelenő kiadványai), és zömmel az évkönyvekből is. A XX. század közepe előtt megjelenő vegyes tartalmú

hetilapok is közöltek ilyen jellegű munkákat bizonyos rovataikban. Így tovább, immáron 70 % fölé emeli a valamely tudományág szakírásainak másolataira feladott kérések számát az a tény, hogy a hetilapokban megjelent munkákra beérkezett kérések nagy része a századforduló környékén megjelent dokumentumokra vonatkozott.

A könyvek és az egyéb dokumentumok csoportosítása a periodikumok esetében megfigyelt tendenciát támasztja alá (2. táblázat).

Dokumentum típus	Kérés (db)	Dokumentum típus	Kérés (db)	Dokumentum típus	Kérés (db)
monográfia	575	bibliográfia	9	lektúr	2
adattár	69	tankönyv és oktatási segédanyag	9	riportsorozat	2
életrajz	58	szerzői gyűjtemény (nem szépirodalmi)	8	szótár	2
konferencia-anyag	53	katalógus	5	atlasz	2
szépirodalom	51	kottagyűjtemény	4	térkép	2
tanulmánykötet	41	levelezés	4	ismeretterjesztő mű	1
régi nyomtatvány	33	librettó	4	lexikon	1
tudományos fokozat elérésére írott munka	12	emlékirat	3	egyéb	7
önéletrajz	12	kiállítási katalógus	3		

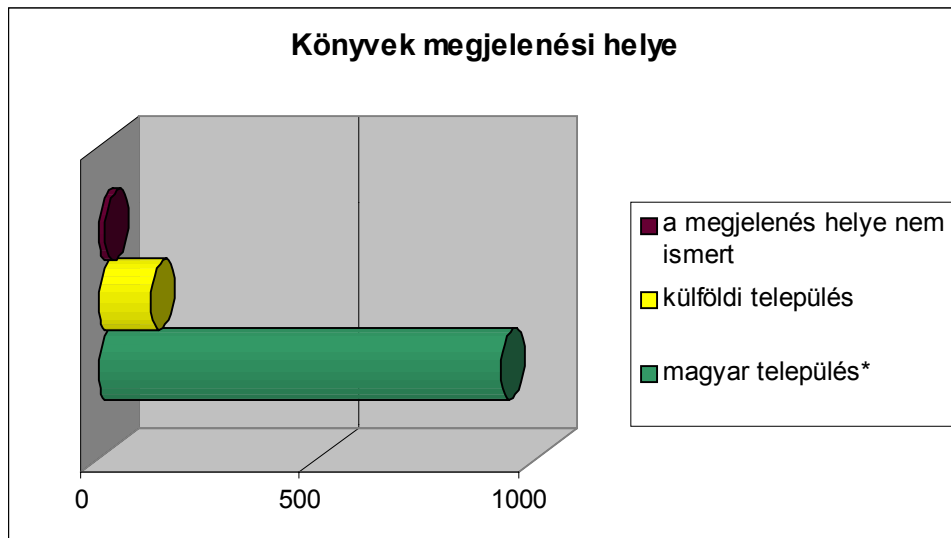
2. táblázat

A monográfiák óriási aránya önmagában jelzi a hazai szakirodalom iránti érdeklődés fölényét a szépirodalommal szemben. A különböző adattárak (oklevéltárak, névtárak, címtárak, statisztikai kiadványok, genealógiai gyűjtemények, stb.), a konferenciák és egyéb tudományos ülések anyaga, a tanulmánykötetekben megjelent munkák és a tankönyvek iránti érdeklődés motivációja is egy-egy tudományterület dokumentumtermésének és eredményeinek részletesebb megismerése. Igaz ez a családtörténeti munkák egy részére is, mert sokszor nem adott olvasó családfakutatása állt a kérés háttérében, hanem bizonyos földrajzi vagy közigazgatási egységek történeti, honismereti kutatása. A doktori disszertációk, a kandidátusi értekezések és a diplomamunkák szintén a tudományos élet szócsovei.

A részletes tartalmi elemzést megelőzően megállapítható, hogy a kérések túlnyomó többsége az elmúlt négy évben szakirodalomra irányult. Mivel a szakirányú érdeklődésnek nem feltétele a nemzeti azonosság, valószínűsíthető, hogy a kérések nagyobb részének feladói nem magyarok - kivéve a diaszpórát -, illetve kérésük feladását nem magyar származásuk indokolja elsősorban.

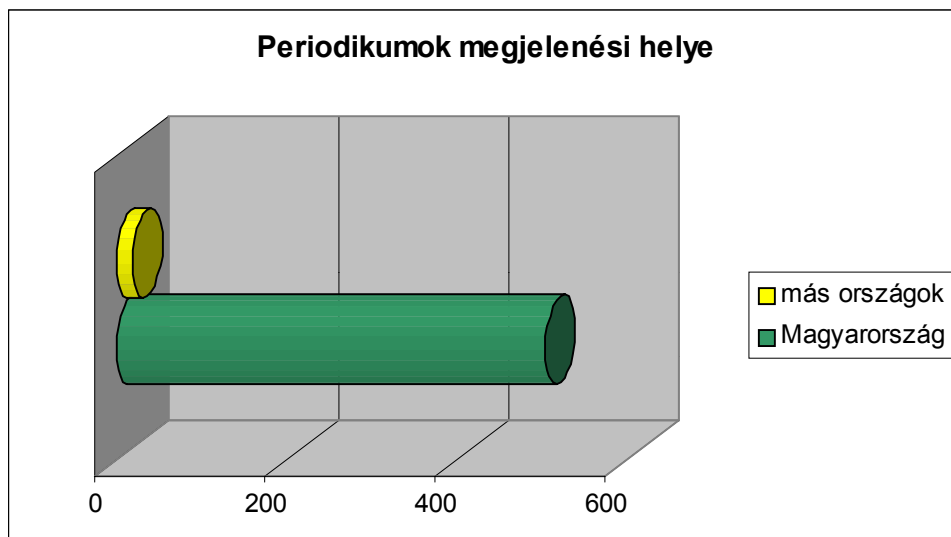
II.7 A kért dokumentumok elemzése a dokumentumok megjelenési helye szerint

A vizsgált 1576 kérés (a különgyűjteményi anyagok itt nem szerepelnek) elemzésekor a könyveknél és az egy évnél nem sűrűbben megjelenő időszaki kiadványoknál a város neve (10. ábra), egyéb periodikumok esetén pedig az ország neve szerepel a megjelenés helyeként (11. ábra).

* a mindenkori Magyarország területéről (kivéve Zágrábot)

10. ábra

11. ábra

A diagramokról egyértelműen leolvasható, hogy a kért dokumentumok több mint 90 százaléka a mindenkori Magyarország területén jelent meg.

A kért dokumentumok közül a mindenkori Magyarország területén fekvő városokban megjelent 920 könyv vagy egy évnél ritkábban megjelenő időszaki kiadvány közül 840 dokumentum 26 olyan város nyomdáiából került ki, amelyek ma is Magyarország részei. Túlnyomó többségük Budapesten - korábban Pesten vagy Budán - látott napvilágot, és a Pécs, Szeged és Debrecenben kiadottakkal együtt ez 95 százaléka a 840 könyvnek. Ugyanakkor 80 könyv 29 olyan település valamelyikében jelent meg, amelyek már nem részei az országnak. Utóbbiak közül kiemelhető Pozsony, Kolozsvár, Nagyszombat, Lőcse, Brassó, Marosvásárhely, Nagykároly, Selmechánya, Módos és Korpona, mivel több dokumentumot is kértek az ott megjelentek közül. Ezen felül egy-egy könyv megjelenési helyei voltak: Alsó-lendva, Ds, Dobsina, Gyulafehérvár, Ipolyság, Keresd, Liptószentmiklós, Nagybecskerek, Szabadka, Szeben, Temesvár, Trencsén, Újvidék, Varasd, Zombor és Zolna. A felsorolt

városokban nyomtatott könyvek közül csupán hatot adtak ki 1920 után, amely szépen példázza a XX. század előtti magyar nyomdák földrajzi eloszlását, szemben a század második felétől tapasztalható túlzott főváros-központúsággal.

A periodikumok esetében is óriási a Magyarországon megjelent dokumentumok fölénye (96,4 %). A trianoni tragédia előtt megjelent napilapok, hírlapok és folyóiratok megjelenési helyeinek földrajzi eloszlását jól mutatja, hogy a keresett periodikumok kiadási helyeként megjelölt települések több mint negyven volt vármegye területén fekszenek. A 19 külföldi periodikum közül 5 kérés irányult csehszlovákiai - közelebbről felvidéki -, 4 pedig romániai - közelebbről erdélyi lapokra, két-két folyóirat jelent meg Németországban, a Szovjetunióban, az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában, egy Franciaországban, egy pedig Törökországban.

A külföldön megjelent 119 könyv 52, zömmel európai városban látott napvilágot. A XVI-XVII. században készült dokumentumok többek között Nürnberg, Frankfurt, Halle, Lipcse, a németalföldi Leiden, Olaszországból Velence, Mantova és Salerno, a svájci Basel, Lyon, Wroclaw és Bécs neves nyomdáiból kerültek ki. A XVIII. századi könyvtermésből Würzburgban, Lipcsében, Nürnbergben, Amsterdamban és Zágrábban megjelenteket kértek. A XIX. századtól napjainkig megjelent könyvek pedig New York-tól Londonon és Párizson, Münchenen és Stuttgarton át Bécsig egy sor városban készültek.

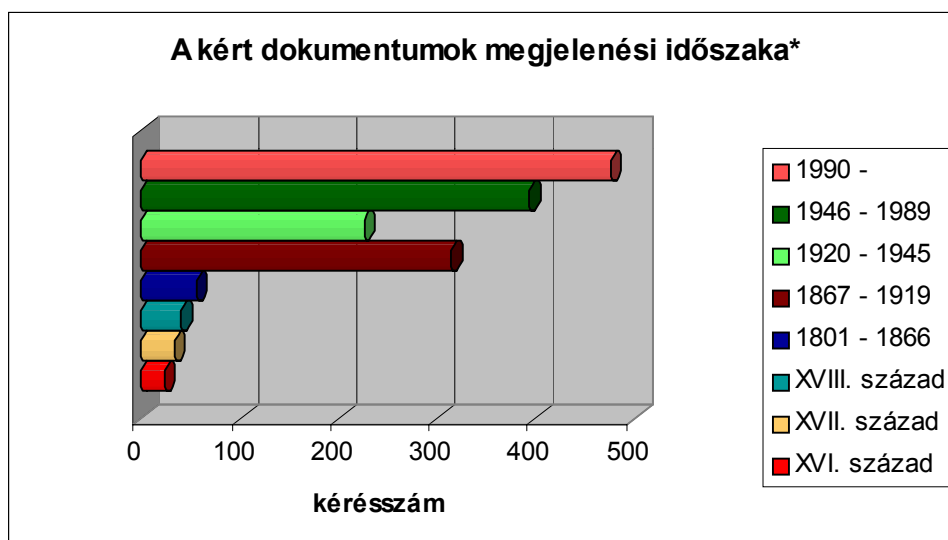
Az 1920-ban elcsatolt magyar városokban megjelent könyvek és periodikumok több szempontból is hungarikumnak minősülnek, de érdemes megvizsgálni ebből a megközelítésből azokat a kéréseket, amelyek külföldön megjelent dokumentumokra vonatkoztak. A 19 kért cikk közül 12 minimum egy szempontból hungarikumnak minősül, ám legtöbbjük szerzői, nyelvi és tartalmi szempontból is. A 119 külföldi megjelenésű könyv közül a 60 hungarikumot (vagy annak egy részét másolatban) Magyarországról kérték, nem pedig abból az országból, ahol a dokumentum megjelent. E könyvek között 38 tartalmi, 7 szerzői, 10 pedig szerzői és tartalmi hungarikum található, illetve 5 olyan könyv, amely nyelvi, szerzői és tartalmi hungarikum is. Utóbbira példa Habsburg Ottó 1972-ben Münchenben megjelent életrajza Vasari Emiltől és Csonka Emiltől, Beke Margit tollából az Esztergomi kanonokok (1900-1985), amely szintén Németországban került kiadásra 1989-ben, illetve Vásonyi Márton munkája, amely 1711-ben nyomtatott Halléban. A szerzői és tartalmi hungarikumok jórészt a szocializmus évei alatt jelentek meg Nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban, a XX. századi magyar történelemről.

Nyilvánvaló tehát, hogy a külföldi partnerek kérésük feladásakor nemcsak a dokumentum megjelenésének helye alapján választanak lehetséges lelőhelyet, hanem a dokumentum szerzői, nyelvi és tartalmi ismérveit is figyelembe veszik.

A nyelvi és területi hungarikumokkal kapcsolatban ki kell térni arra a kérdésre, hogy mekkora arányban kértek olyan könyveket Magyarországról, amelyek külföldön megjelent, idegen nyelven íródott művek magyar fordításai. E dokumentumokra küldött kérések mögött ugyanis nagy valószínűséggel magyar anyanyelvű, és magyar nyelven olvasni kívánó kérőt sejtethetünk. A magyar fordításban kért művek száma négy év alatt 64 volt - ebből sok esetben csak a bibliográfiai adatokat tartalmazó oldalakat kérték -, amely igen alacsony arányt jelez. Egybevetve azzal a gyakorlattal, hogy az idegen nyelven kért szakcikkeket és tanulmányokat akkor is megrendelik a kérő partnerek, ha kiderül, hogy az angol, német vagy francia cím magyar nyelvű dokumentumra utal (ami a hivatkozásokban és a publikációs listákban gyakorlattá vált), kijelenthető, hogy a kérések feladásakor többségében nem a magyar nyelv ismerete vagy nem ismerete motivál.

II.8 A kért dokumentumok elemzése a dokumentumok megjelenési ideje szerint

A dokumentumok megjelenési idejének ábrázolásához olyan intervallumokat érdemes meghatározni, amelyek az utolsó kétszáz évet tekintve az adott időszak történelmi eseményeire és politikai állapotára is utalnak. Ez alapján a XIX. század előtt megjelent dokumentumok még századok szerinti bontásban jelennek meg, de a következő két évszázadban kiadott könyvekre és periodikumokra érkezett kérések már öt megjelenési időszak szerint lettek besorolva (12. ábra).

*a vizsgált 1576 dokumentumból (a különgyűjteményi dokumentumokat nem tartalmazza a diagram) nyolc könyvnek nem ismert a megjelenési ideje

12. ábra

A XVI - XVIII. századok során kiadott - és kért - művek száma 99, ami az itt nem vizsgált, de ebben az időszakból kért különgyűjteményi dokumentumokkal együtt mindenképpen figyelemreméltó. Az 1801-től a kiegyezésig eltelt évtizedek dokumentumterméséből pedig 57-et a törzsgyűjtemény anyagából, továbbiakat pedig szintén a különgyűjteményi anyagokból igényeltek a külföldi partnerek. Óriási az érdeklődés (315 kérés és a táruk dokumentumaira érkező kérések) az Osztrák-Magyar Monarchián belül a Magyar Királyság területén megjelent könyvek, periodikumok és egyéb tári anyagok iránt annak ellenére, hogy az 1867-től a monarchia felbomlásáig tartó időszak dokumentumainak nagy része nem kereshető online adatbázisokban. A következő negyedszáz év dokumentumtermésének bibliográfiai információit már nagyobb arányban, de még mindig csak részleteiben lehet elérni az Internet segítségével. A Trianon utáni csonka, elszigetelt, és aránytalanul nagy jóvátételek kifizetésére kötelezett Magyarország dokumentumaira így is 226 kérés érkezett az elmúlt négy év során külföldről. Arányaiban mérsékelt érdeklődésről beszélhetünk viszont a szocializmus évtizedeinek nyomdatermékeivel kapcsolatban, mivel a beérkezett 394 kérés közül 150 már a 80-as években megjelentekre irányult, amely időszakban ugrásszerűen megnőtt a kiadott könyvek és folyóiratok száma. Természetesen mindig a kurrens, illetve a közelmúltban megjelent dokumentumok iránt várható a legnagyobb érdeklődés, esetünkben 477, a rendszerváltozás óta megjelent dokumentumra adtak fel kérésüket a külföldi partnerek. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy az elmúlt 15 évben a hazai dokumentumkiadás nemcsak a XX. század végének megfelelő mennyiséget produkálta, hanem élve a sajtószabadsággal, jóval többet, és e dokumentumok bibliográfiai adataihoz való hozzáférés is kielégítő, akkor arányaiban nem

beszélhetünk kiemelkedő érdeklődésről. A kiegyezéstől a második világháború végéig terjedő időszakra vonatkozó 514 kérés viszont kiegészülve a táraaktól rendelt reprográfiaikkal, határozott érdeklődést mutat.

II.9 A kért dokumentumok tartalmi elemzése

II.9.1 Szépirodalmi alkotások elemzése

A négy év során 51 esetben érkezett szépirodalmi alkotás kölcsönzésére vagy adott mű bizonyos részének másolatára irányuló kérés, illetve 20 alkalommal időszaki kiadványban megjelent szépirodalmi mű reprografiáját kérték. A 71 kérésből 32 irányult versekre, 38 epikai írásokra és egy drámai alkotásra. A nyelvi eloszlást tekintve a 62 magyar nyelvű szépirodalmi alkotással csupán hat latin nyelvű és három német nyelvű áll szemben, igaz azonban, hogy a magyar nyelvű művek közül 39 idegen nyelvű alkotás fordítása. Utóbbiakat általában olyan országból kérték - és többnyire csak a bibliográfiai adatokat tartalmazó oldalakat -, amilyen nemzeti hovatartozású a kért alkotás szerzője. Dániából Knut Hamsun és Henrik Pontoppidan a XX. század első felében magyarul megjelent regényeinek bibliográfiai adatai iránt mutatkozott nagy érdeklődés, Svédországból Selma Lagerlöf művének magyar fordítását kérte a stockholmi Egyetem Könyvtárának olvasója, Firenzéből pedig Annie Vivanti nyolc versének magyar fordítását rendelték meg. Würzburgból érkezett Otto Alscher Der Kämpfer című elbeszélésének másolatára megrendelés, amely 1918-1919-ben jelent meg folytatásban a temesvári német nyelvű Deutsche Wacht című hetilapban. A magyar írók és költők közül Márai Sándor írásait és Márai Kafka-fordításait különböző európai városokból kérték, József Attila verseit Svédországból, Radnóti Miklós költeményeit pedig Dániából igényelték. Kérések irányultak Babits Mihály verseire, Kaffka Margit és Déry Tibor regényeire is.

II.9.2 Életrajzok és önéletrajzok

Igen magas számban érkeztek kérések életrajzokra, önéletrajzokra, emlékiratokra és könyvformátumban kiadott levelezésekre, amelyek nagy része ugyancsak szépirodalmi igényű. E 77 kérés között található Kazinczy Ferenc, Szemere Bertalan, Illésházy István és Bél Mátyás levelezése, Serédy Jusztinián és Mindszenty Gedeon, Szendrey Júlia és Horthy Istvánné, Gábor Zsazsa, sőt, Berecz János önéletírása is. A történelmi személyiségek közül Attila, Károly Róbert, Werbőczy István, II. József, Széchenyi István, Gömbös Gyula, Horthy Miklós, gróf Csáky István és Habsburg Ottó életrajzán kívül Rajk László, sőt, Rákosi Mátyás, és Kun Miklós Sztálinról szóló életrajzát is kölcsönkérték, Horthy Miklós életrajzát két olvasó is kérte. Könyveket igényeltek az elmúlt négy év során Szent Adalbert, Vitéz János bíboros, esztergomi érsek, Ráttkay György kanonok, és a könyvtártörténeti tekintetben is méltán neves Klimó György pécsi püspök életéről, utóbbit két különböző könyvtárból. Természettudósaink és orvosaink közül Purkircher György orvos és botanikus, illetve Semmelweis Ignác élete keltette fel a külföldön élő olvasók érdeklődését. Irodalmi nagyságainkat többek között Kazinczy Ferenc, Ady Endre, Radnóti Miklós, és erdélyi költőnk, Szabédi László képviseli. Képzőművészeink közül Munkácsy Mihály, Hollós Simon és Ferenczy István életrajzai szerepeltek a kérések között. Érdekes életutakat ismerhettek meg Vámbéry Ármán, Kanitz Fülöp Félix a „Balkán Kolumbusa”, Huszti József, V. Miklós pápa török tolmácsa, Karády Katalin vagy éppen Dobos C. József élettörténetének elolvasásával a kérő partnerek. A felsorolás, bár nem teljes, jól tükrözi a sokféle életút iránti érdeklődést.

II.9.3 A kért dokumentumok tartalmi besorolása

Ebben a fejezetben annak a több mint 1400 kért dokumentumnak a tartalmi ismérvei követhetők nyomon, amelyek nem különgyűjteményi dokumentumokra, nem szépirodalmi alkotásokra és nem életrajzokra, önéletrajzokra, emlékiratokra vagy levelezésekre irányultak.

bibliográfia

A vizsgált időszakban kilenc bibliográfiát kértek kölcsön külföldi könyvtárak. Általában köz-igazgatási egységek sajtóbibliográfiái voltak ezek, közülük a Bács-Kiskun megyei sajtóbibliográfiát és Tolna megye sajtóbibliográfiáját ajándékba kapta meg a bécsi egyetemi könyvtár a Katona József Megyei Könyvtár (Kecskemét), illetve az Illyés Gyula Megyei Könyvtár (Szekszárd) jóvoltából.

könyvtárak

Istvánffy Miklós nádor magánkönyvtáráról írt tanulmányt kért a horvát nemzeti könyvtár Berlász Jenő tollából, továbbá György Aladár: Magyarország köz-és magánkönyvtárai 1885-ben című munkáját (1886) kérte a pozsonyi egyetemi könyvtár.

filozófia

Harminchárom filozófiai témájú könyvet, tanulmányt és folyóiratcikket kértek a külföldi partnerek az elmúlt négy év során, a magyar filozófusok közül Heller Ágnes munkái iránt mutatkozott élénkebb érdeklődés.

logisztika

Kurrens logisztikai tanulmányt rendelt a moszkvai Orosz Állami Könyvtár.

vallás, teológia

A különböző vallásokkal, az egyházak és felekezetek történetével, dogmatikájával, liturgiájával és irodalmával kapcsolatos dokumentumokra 49 kérés érkezett. Kérés irányult többek között az 1552-ben Kolozsvárott megjelent Heltai-féle Biblia egy részének másolatára, különböző XVI-XVII. századi prédikációkra és példázatokra. A hét vallástörténeti dokumentumon kívül tizenkét egyháztörténeti munka a katolikus egyház, négy pedig a protestáns egyházak történetének valamely szakaszával foglalkozott. Macedóniából érkezett például másolatra irányuló kérés egy 1860-ban Rómában napvilágot látott monográfiára, amely a magyar szentek életét ismerteti. Egy-egy kérés irányult kimondottan a magyarországi anabaptisták, a piarista és a premontrei rend, illetve az erdélyi unitáriusok történetét ismertető munkákra. A hazai baptisták történetét feldolgozó művek közül hármat, a pálos rend - mint az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend - históriájával kapcsolatban pedig négy dokumentumot igényeltek a külföldi olvasók. Hét kérés nem keresztény vallási témájú volt, három dokumentum a zsidó, kettő az iszlám vallással, és ugyancsak kettő a sámánizmussal foglalkozott.

szociológia

A különböző szociológiai kérdéseket tárgyaló dokumentumok iránt kicsiny érdeklődés mutatkozott, csupán 4 kérés érkezett különböző könyvtárakból.

statisztika

A négy év alatt statisztikára irányuló egyik kérés New Jersey szövetségi államból érkezett: A Magyar Szent Korona országainak kivándorlása és visszavándorlása 1899-1913, a másik kérésben pedig Erdély etnikai és felekezeti megoszlását ismertető statisztikát kértek.

politika

Negyven kérés vonatkozott különböző politikai tartalmú monográfiákra, illetve tanulmányokra, ezek között találhatók politikai propagandaanyagok, a kommunizmus, a szabadkőműves-ség és egyéb politikai mozgalmak ideológiájával kapcsolatos művek, illetve hét dokumentum a határon túli magyarok kisebbségi helyzetének ismertetéséről. Az általános politológiai, és az egyes országok politikáját ismertető, összesen tíz monográfiával szemben jelentősnek mondható az olyan dokumentumokra érkezett kérések száma (12), amelyek a zsidóság asszimilációját, a világ politikai és gazdasági életében betöltött szerepét ismertetik, illetve a cionizmussal foglalkoznak.

gazdaság, közgazdaságtudomány

Alacsony érdeklődésről beszélhetünk e tárgykörökben megjelent dokumentumok iránt, összesen tizenegy kérés irányult gazdasági vagy közgazdasági tárgyú művekre.

jog, jogtudomány

A tizenhat kérés zöme a magyar jogtörténet különböző szakaszait ismertető monográfiákat és tanulmányokat vette célba, Werbőczy Hármaskönyvétől a XX. század közepéig. A középkori magyar jogtudósokról és munkájukról főként japán kutatók olvashattak, a két világháború közötti magyar jogi dokumentációra pedig Angliából érkezett több kérés. Két folyóiratcikk a hatályos büntetőjog kérdéseit boncolgatta.

népjólét

E tárgykörben az egyetlen kérés gyermekvédelmi tanulmány másolatára érkezett Kanadából.

nevelés és oktatás

Különböző pedagógiai kérdések tudományos igényű szakirodalmára irányult tizennégy kérés, nyolc pedig oktatási intézmények működésének megismerését célozta, mint például az 1848-ban megjelent Korponai Gymnasium Szabályzata című kiadványra küldött másolati kérés.

néprajz

A beérkezett tizenhat kérés feladásának célja egyrészt a magyar népszokások általános megismerése volt, másrészt pedig konkrét néprajzi kérdések kutatása, mint például a Rákóczi-szabadságharc beépülése a magyar néphagyományba, valamint a máriavölgyi egykori pálos kolostor környékéhez kapcsolódó legendák.

matematika, informatika

A kurrens informatikai és kibernetikai tanulmányokon kívül az érdeklődés a századforduló matematikai eredményeire irányult.

csillagászat

Mindkét csillagászati témájú mű, amelyet kértek régi nyomtatvány, az egyik Honter János Rudimenta Cosmographica című 1542-ben Brassóban megjelent munkája, amelyet a wisconsini egyetem könyvtára rendelt meg.

fizika

A kurrens anyagok mellett igény jelentkezett a régi természettudósok megfigyeléseinek dokumentálására is, összesen hét másolatot rendeltek az előző négy évben.

kémia

A különböző kérőktől érkező kilenc kérés mindegyike a kurrens kémiai szakirodalom eredményeit célozta meg, főként a Magyar Tudományos Akadémia időszaki kiadványaiban megjelent tanulmányokat.

geológia

Hat dokumentumra érkezett igénylés az elmúlt években, így például a Baselban 1532-ben kiadott Honter János: Chorographia Transylvaniae Sybembürge című munkára, továbbá a Földtani Közlönyben és a Földtani Szemlében megjelent cikkekre.

meteorológia

Ugyancsak hat kérés irányult a meteorológia szakirodalmára, ebből kettő Réthly Antal munkáira, amelyekben feldolgozta a XIX. század előtti magyar időjárási megfigyelések adatait.

öslénytan

A magyar paleontológiai tanulmányok közül kért öt munkát különböző könyvtárak rendelték meg másolatban, és mind az öt pannóniai leletek tudományos ismertetése volt, például Ajnácskö ösemlőseié 1867-ből.

biológia

A huszonhét biológiai témájú kért dokumentum közül négy az antropológia, kettő a hidrobiológia, négy az ökológia és három a humánbiológia szakterületével foglalkozott. Nagyon népszerű időszaki kiadvány volt az Acta Biologica Debrecina, amelyből hét különböző tanulmányt kértek másolatban, illetve a Humanbiologia Budapestiensis.

botanika

A huszonöt botanikai kérés zöme a XIX. század második felének és a XX. század elejének tudományos megfigyeléseire irányult. Az időszaki kiadványok közül az Értekezések a Természettudományok Köréből, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűléseinek jegyzőkönyvei és a Matematikai és Természettudományi Közlemények örvendtek a legnagyobb népszerűségnek, a szerzők közül pedig Borbás Vince emelhető ki, akinek írásait különböző kontinensekről kérték nagy számban. A történelmi Magyarország különböző növényeinek, gombáinak és állatainak taxonómiai meghatározása és ismertetése iránti igény rávilágít a Kárpát-medence flórájának és faunájának feltérképezésében világszínvonalú munkát végzett tudósaink életművének fontosságára.

zoológia

A botanikához hasonlóan széles körű érdeklődés kísérte a magyar zoológusok munkáját is, ugyancsak zömmel a második világháborút megelőző időszak kiadványaiból. Igaz, hogy a negyvenkét kérésnek majdnem fele egy törökországi kutatótól érkezett, de a többi kérés különböző könyvtárakból. A legtöbbször kért dokumentumok a következők voltak: Fauna Regni Hungariae (1918), Fragmenta Faunistica Hungarica, illetve a botanikai kérésekkel kapcsolatban felsorolt időszaki kiadványok. A kért anyagok általában rovtani és ornitológiai témájúak voltak, de a kurrens folyóiratokban megjelentek közül például egy holland kutató denevérkutatási szakcikket igényelt.

találmányok és felfedezések

A négy kérés mindegyike Japánból érkezett, és Dulovits Jenő Duflex fényképezőgépéről megjelent írásokra irányult.

orvostudomány

Az alkalmazott tudományok közül a legtöbb kérés orvostudományi dokumentumok kölcsönzésére vagy másolatára érkezett, összesen negyvenhat, amelyek szinte minden szakágat képviseltek a gyógyszerészettől az állatorvostudományig. E tudományág esetében is nagy az érdeklődés a régi folyóiratcikkek és tanulmányok iránt, csak az Orvosi Hetilapból tizenegy másolatot szolgáltattunk külföldre különböző kutatók számára, de a kurrens dokumentumokra is rendre érkeznek az igénylések. Szépen példázza a magyar orvostársadalom szaktudását az a tény, hogy utóbbiakat olyan országokból kérték, amelyek egészségügyi színvonala - főként az anyagi lehetőségeket tekintve - jóval magasabb hazánknál.

mérnöki tudományok, technika általában

A témakör magyar szakirodalmára húsz kérés érkezett (közelebbről atomenergiái, energia-gazdálkodási, gépészeti, elektrotechnikai, elektronikai, híradástechnikai és mechanikai tárgyúak), legtöbbjük a 70-es és a 80-as évek kiadványainak másolataira irányult.

bányászat

Az öt kérés mindegyike a magyar bányászat történetével foglalkozó dokumentumot takart, főképpen a felvidéki bányák történetét feldolgozó kiadványokat. Megtartásra kérték például a Miskolcon 1993-ban megjelent Thurzók és Fuggerek jelentősége Magyarország bányászataiban című miniatűrkönyv másolatát Pozsonyból. Kölcsön pedig a túrócszentmártoni szlovák nemzeti könyvtár kérte az 1900-ban megjelent Selmecz-Bélabánya szabad királyi város múzeumának katalógusát.

haditechnika

A kért négy haditechnikai dokumentum közül az egyik a légvédelmi ágyúkkal kapcsolatos cikk, a másik a Dunai Repülőgépgyárral foglalkozó monográfia, a harmadik a Messerschmidt Bf 109-es ismertetése, a negyedik pedig a magyar flottilla bemutatásáról szóló cikk volt.

építőmérnöki tudományok

Az egyetlen dokumentum, amelyre kérés érkezett, egy csatornaépítéssel foglalkozó monográfia volt (1970).

közlekedési eszközök

Lovas Gyula: Magyar államvasutak a II. világháborúban című 1997-ben kiadott munkáját és egy 1990-ben megrendezett, a közlekedési eszközök fejlesztésével foglalkozó konferencia anyagát kérték Szlovákiából, illetve Csehországból.

erdészet

Kimondottan erdészeti kérdésekkel foglalkozó dokumentumokra három kérés érkezett, mindhárom cikk az Erdészeti Lapok hasábjain jelent meg.

mezőgazdaság

A nyolc kért dokumentum a mezőgazdaság általános ismertetésével és talajtani kérdésekkel foglalkozik, a kéréseket pedig nyolc különböző országban adták fel.

növényvédelem

A növényvédelmi szakcikkekből négyet a Növényvédelem című folyóiratból rendelték meg különböző kutatók, a többi kérés pedig egyéb kurrens folyóiratok cikkeire irányult.

növénytermesztés

A kérések között találhatunk szőlészettel kapcsolatos tanulmányt, a kukorica- és a búza-termesztéssel foglalkozó szakcikkeket, sőt, a Calendarium Oeconomicum perpetuum négy kiadását is (Nagyszombat - 1662, Lőcse - 1674, Kassa - 1721). Több kérés érkezett ebben a témakörben az amerikai National Agricultural Library-től.

kertészet

Széles körű érdeklődés övezte a hazai kertészeti szakirodalmat. Tíz másolatot rendeltek meg az International Journal of Horticultural Sciences folyóiratból és négyet pedig a Kertgazdaság című szaklapból a világ minden részéről.

állattenyésztés

A bábolnai lótényésztéssel és a szarvasmarhatartással kapcsolatos monográfiákat kértek a külföldi olvasók.

vadászat

A vadászat és a vadgazdálkodás hazai tapasztalatai egy dán, egy norvég és egy angol vadász érdeklődését keltették fel.

vegyipar

A vegyipar magyar eredményei öt kutatót ösztönöztek magyar szakirodalmi írások megrendelésére.

élelmiszeripar

Négy kérést küldtek külföldről borászati dokumentumokra, kettőt pedig a hazai ásványvizek feldolgozására.

kohászat

Gömöri János: Hagyományok és újítások a korai középkori vaskohászatban című monográfiáját Lettországból és Franciaországból egyaránt kérték, négy igény pedig Szlovéniából érkezett, és az acélgyártás új technológiai újításaira irányult (disszertációk).

finommechanika

A két finommechanikai témájú kérés Horvátországból érkezett, a kért dokumentumok pedig XVIII-XIX. századi munkák.

képzőművészet

Negyven olyan dokumentumra érkeztek kérések az elmúlt négy év során, amelyek több képzőművészeti ágat együtt tárgyaltak vagy különböző típusú műkincseket ismertettek egy műben. Például a Szepes vármegye művészeti emlékei (1905) című monográfia, Kilényi Hugó gyűjteményéről szóló cikk 1906-ból, Mravik László: The Sacco di Budapest and Depredation of Hungary 1939-1945 című munkája, amely a Magyarországról elrabolt műkincseket ismerteti, a Katalog der Sammlung Spitzer című kollekciókatalógus 1890-ből, vagy az 1906-ban megjelent Magyarország műemlékei: A műemlékek jegyzéke és irodalma című adattár, továbbá nagy számú művészettörténeti elemzés könyv vagy folyóiratcikk formában.

területrendezés, tájrendezés

A tizenhét területfejlesztéssel, illetve regionális fejlesztéssel foglalkozó monográfia nagy részét az Univeritätsbibliothek Wien kérte. A két kertépítésekkel foglalkozó cikk közül az egyik, a Hazai Tudósításokban megjelent: Hotkóc ánglus kertek című 1806-os írás, amelyet Csehországból rendeltek, a másik pedig Zádor Anna monográfiája volt a magyarországi angolkertekről. Temetőket és sírköveket ismertetett az a három dokumentum, amelyeket a tarnopoli múzeum kért.

építészet

A magyar építészek és a különböző kárpát-medencei építészeti alkotások méltán ismertek világszerte, ennek következtében e témakörben több mint harminc kérés érkezett. Ukrajnából a gótikus építészeti emlékekről, Pozsonyból a neogótikus és romantikus kastélyépítészetéről és a magyar várakról, Csehországból a reneszánsz épületekről és a magyar kastélyokról, Tokióból a millennium építészetéről kértek dokumentumokat. Horvát olvasók a klasszicizmus és a romantika építészeti emlékeiről és a magyarországi templomépítésekéről kértek tanulmányokat, japán kérők pedig a Tér és Forma című, a második világháborúig megjelenő szaklapból rendelték meg nyolc cikk másolatát. Több országból érkeztek kérések magyar építészek munkásságát ismertető kiadványokra, kérést indítottak a Lechner Ödön Társaság munkájáról szóló 1928-as munkára, továbbá bizonyos földrajzi egységek - például Győr-Moson-Sopron megye és Pest - építészeti emlékeit lajstromozó munkákra. Német olvasói igényt takart a hazai fatemplomokról és faharanglábakról készült monográfia megrendelése.

fürdőkultúra

Fürdőkultúránkat ismertető tanulmányokra eddig csak két olvasó nyolc kérése irányult, még-hozzá olyan fürdőkről, amelyek földrajzilag már nem Magyarországhoz tartoznak. Buziás-fürdő és Tarcsafürdő a századfordulón virágzott, így az ismertetésük is ebben az időszakban jelent meg.

szobrászat

A szobrászokkal vagy szobrászattal foglalkozó dokumentumok között Varga Imre munkásságát, ókori szobrokat és a népi faszobrászatot ismertető művek találhatók.

numizmatika

Az érdeklődés többek között a török hódoltság kori pénzek, a középkori magyar emlékérmek és a pénzek restaurálására irányult.

művészi kerámia

Különböző országokból hét kérés érkezett művészi kerámiákat ismertető kiadványokra, például Farkasházy Jenő herendi hagyatéka (Kilényi Hugó gyűjteményéből 1927), Iványi Dóra: A pannóniai mécsesek: tipológiai és kronológiai áttekintés című munkája 1935-ből, ezen kívül reneszánsz és gótikus kályhacsempéket bemutató szakírárok.

ötvösség

Kérés érkezett Divald Kornél 1911-es kötetére, amely a felvidéki ötvösműhelyeket ismerteti, továbbá egy-egy ezüst- és aranytárgyról írt tanulmányra.

iparművészet

A népművészeti textíliák, illetve a bőrművesség foglalkoztatta az elmúlt években a külföldi olvasókat.

festészet

A húsz kérés kisebb része egy-egy magyar festőművész munkáinak ismertetését célozta, de találunk közöttük kiállítási katalógusokat, valamint az Első Magyar Festészeti Akadémiát Gyámolító Társulat Évkönyvét 1852-ből és a Szépművészeti Múzeum Évkönyvét 1931-ből, illetve a Szolnoki művésztelepről szóló monográfiát is. Növekszik az érdeklődés a modern magyar festészet iránt is.

grafikai művészetek

Több metszet reprográfiaját küldtük ki külföldre, amelyek híres emberek arcképei, valamint épület- és városábrázolások.

fényképészet

A kérések a Fényképészeti Szemle szakeikkeire irányultak, amelyek a XX. század tízes éveiben jelentek meg.

zene

A zenetudományi dokumentumok iránti érdeklődés nagy és széles körű, a zeneműtári reprografiákra érkezett megrendeléseken kívül ötvenöt kérést adtak fel külföldön. Népszerű folyóiratok voltak a Parlando, a Zenészet Lapok és a Zeneszó, illetve kértek nyomtatásban megjelent kottagyűjteményeket és librettókat is. A kiküldött tanulmányokban és a szakeikkekben olvashattak az európai és a magyar zenei élet olyan nagyságainak munkásságáról, mint

Haydn, Beethoven és Brahms, vagy Liszt és Erkel Ferenc. A Kodály-módszert és a magyar népzeneét nem szűnő érdeklődés kíséri.

filmművészet

Az összes filmművészeti jellegű írást az Egyesült Államokból rendelték, közelebbről a Columbia University Library kérései voltak ezek. Cikkeket kértek a Filmspirál című folyóiratból és a 40-es évek napilapjaiból.

színházművészet, tánc

A kevés beérkezett kérés bizonyos előadások visszhangjára, és a magyar néptánc jellegzetességeire irányult.

sport

Régi sportesemények foglalkoztatták azokat az olvasókat, akik a hét sporttörténeti kérést feladták, például az 1932-ben lejátszott Ausztria- Magyarország futballmérkőzés.

humor

Olyan régi lapok másolatait rendelték meg külföldről, mint a Borsszem Jankó, a Bolond Istók, vagy éppen az Üstökös.

A századforduló társasági életének különböző híradásaira - amelyek legtöbbször napilapokban jelentek meg - harminc kérés irányult, e napilapok pedig a történelmi Magyarország különböző városaiban láttak napvilágot.

nyelvészet

A kért tizenhét angol vagy német nyelvészettel, valamint az angol és a német nyelv tanításának módszertanával foglalkozó tanulmány főként az Eötvös Lóránd Tudományegyetem tanszéki kiadványaiban látott napvilágot, a kérések kisebb részét pedig e tanszékekre benyújtott disszertációk tették ki. Utóbbiak teljesítését a tanszékek segítőkészsége tette lehetővé.

Tizenhárom kérés irányult a magyar nyelvészet szakirodalmára, amelyből három a magyar helységnevek kialakulását ismertette.

Kérést küldtek ezen felül a Sztojka Ferenc által szerkesztett Ő császári és magyar királyi fensége József főherceg magyar- és cigány nyelv szótára című munkára, amely 1886-ban jelent meg Kalocsán, a Monarchiában megjelent horvát-szlovén nyelvkönyvekre, valamint az orosz, a spanyol és a török nyelvvel foglalkozó tanulmányokra. A Poznanban (2000) megjelent lengyel-magyar tematikus szótárt is hazánkban rendelték meg, továbbá Kőrösi Csoma Sándor tibeti nyelvtanát és angol-tibeti szótárát Dániából kérték. Külön érdekesség Fazekas József: Új világnyelv a hómapar című 1913-as munkája, amely iránt Franciaországból érdeklődtek.

irodalom

A magyar irodalmi termés elemzéseire harmincegy esetben voltak kíváncsiak külföldön élő olvasók és irodalomtudósok, az elemzések tárgyai voltak többek között Ady Endre, József Attila és Radnóti Miklós költeményei és Jókai Mór regényei.

Az angolszász irodalmi tanulmányokra érkezett nyolc kérés fele az AnaChronist című folyóiratban megjelent írásokra vonatkozott, Szabó T. Anna: The self-consuming narrative: Paul Austers New York Trilogy című munkáját két országból is megrendelték. Érkeztek kérések Yeats és James Joyce alkotói korszakairól írott tanulmányokra is.

Ugyancsak az AnaChronist című folyóirat tanulmányai teszik ki a német irodalommal foglalkozó kérések zömét, Thomas Mann Utópiájáról több írást is megrendeltek, Tóta Benedek Péter erről szóló munkáját pedig két olvasó is kérte. A kérések között találhatóak még Schiller és Brecht-tanulmányok is.

Az osztrák olvasók Franz Kafka novelláiról és Hugo Hofmannsthal költeményeiről kértek cikkeket, Norvégiából Ibsen hazai szakirodalmát kérték, Dánia többek között egy Pontoppidan mű méltatását rendelte meg. Érkeztek kérések a klasszikus irodalommal kapcsolatban, továbbá a spanyol nyelvű irodalom hazai tudományos publikációit tartalmazó tanulmánykötetre, a Menzel Gabriella szerkesztésében megjelent El Espacio en la narrativa moderna en lengua espanola (Budapest, 2003) című kiadványra három különböző észak-amerikai könyvtár indított el kérést.

régészet

Tizenhárom régészeti tárgyú kérést adtak fel a vizsgált időszakban tíz országból. A korai rézkor Vas megyei leleteiről, neolitikumi és római-kori leletekről éppúgy szólnak a monográfiák és tanulmányok, mint a nyugat-magyarországi kelta sírokban talált ékszerekről, a honfoglalás-kori leletekről, vagy a Tarjánban megtalált sirmiumi ürmértékről.

honismeret, földrajz

A környező országokból beérkezett kérések között szép számmal akadnak honismereti irodalomnak minősülő dokumentumok, de az 1920 előtt megjelent dokumentumok esetén - és a kérések zöme ilyenekre irányult - nehéz eldönteni, hogy honismereti vagy földrajzi besorolást kapjon-e egy-egy mű. Nehezíti a kérdést az is, hogy sokszor olyan műveket kérnek kölcsön vagy másolatban, amelyek a kérő könyvtár székhelyén jelentek meg és azon vidék ismertetését tartalmazzák. Így a dolgozatban közös csoportot alkot a beérkezett 41 kérés.

A legtöbb dokumentum felvidéki városokat, tájegységeket mutat be, főként Komárom, Árva, Hont, Gömör és Kishont és Pozsony vármegyék területéről. Több kérés érkezett a dobsinai jégbarlangról szóló tudósításokra, amelyeket Dániában adtak postára, ugyancsak több a szilicei fennsík barlangjairól készült leírásokra. Mindösszesen tíz barlangászati szakcikket kértek az elmúlt négy évben, amelyek zöme a Turisták Lapjában jelent meg.

Ki kell emelni Korpona városát, amely teljes körű honismereti irodalom gyűjtésére, illetve pótlására törekszik. Hiánypótlásra kérték a Korpona és Vidéke című, a XIX. század végétől az első világháborúig megjelenő helyi lap bizonyos számait és a környék leírását tartalmazó cikkeket ugyanúgy, mint a Korponán megjelent egyéb dokumentumokat (jegyzők névsorai, zárszámadások, stb.).

Olaszországból Bél Mátyás *Notitia Hungariae novae historico geographica* című munkáját (Bécs, 1737) kérték mikrofilmen, Horvátországból egy a Természettudományi Közlönyben 1898-ban megjelent leírást rendelték meg Pomo szigetéről, Ulmból pedig Monostorszeg ismertetését igényelték többek között.

genealógia

A genealógiai kutatások nagyon népszerűek az utóbbi évtizedben, így a vizsgált időszakban negyvenhárom ilyen irányú kérés érkezett. A teljesítéskor nem feladat ugyan egy-egy családfa felkutatása, de ha az adattár címét megadja a kérő, amelyben valószínűleg előfordul a keresett személy neve, természetesen megkeressük. Legtöbbször a vármegyék különböző monográfiáinak, nemesi összeírásoknak, adománylevelek lajstromainak, névtáraknak és nemesi almanachoknak az idevonatkozó oldalai kerülnek kiküldésre.

heraldika

E szakterület dokumentumai közül a Magyar Országos Levéltár címereslevelein található címerekről készült összeállítást kérték, Tagányi Károlytól a Magyarország czimertára című 1880-ban megjelent munkát és a Turul című folyóiratból Rácz György írását az Ákos nemzetség címeréről.

történelem

A négy év kérései közül a történelemmel foglalkozó dokumentumok iránt volt a legnagyobb az érdeklődés. A több mint háromszáz kérés nagy része - mint látni fogjuk - a magyar történelem bizonyos korszakaira irányult, ritkán fordult elő egyetemes történelmi munka. A folyóiratok közül népszerű volt a Hadtörténelmi Közlemények, a História és a Századok című lapok. Tíz kérés művelődéstörténeti írásokra irányult - például Delmar Emil Középkori magyar emlékek Svájcban (Bp. 1941) című munkáját Baseltől kérték -, nyolc kérés pedig kimondottan a peregrinációról szóló irodalomra irányult, még hozzá a magyar diákok középkori egyetemlátogatásairól (olasz egyetemek, Basel és Krakkó) kért egy japán kutató tanulmányokat. Kilenc kérést adtak fel a Szent Koronával foglalkozó dokumentumokra, amelyek a történelmi ereklyét nem csak ötvösművészeti oldaláról mutatták be, hanem a magyar történelemben betöltött szerepét és a Szent Korona Tant, mint „alkotmányjogi rendszert” is ismertették.

Egy kérés érkezett az ókori Görögország, kettő az ókori Róma történetét feldolgozó munkákra, egy-egy pedig Kínáról és Bizáncról szóló monográfiákra. Tíz kérés célja a népvándorlás korának jobb megismerése volt, e dokumentumok a hunok, a magyarok, a besenyők és a jászok történetét ismertetik, utóbbiakat Oroszországból kérte egy kutató. A hunokról, az avarokról és a magyar törzsekről szóló olyan írások, amelyek nem csengenek egybe a hivatalos állásponttal, egyre népszerűbbnek tűnnek. Négy kérést küldtek Cirill és Metód pannóniai működésével kapcsolatos tanulmányokra, továbbá egy francia, egy horvát, egy angol, és két román történelemmel foglalkozó dokumentumot kértek. Az orosz, illetve a szovjet birodalom történelmi kérdéseit boncolgató művek közül hetet kértek hazánkából. A nyolc egyetemes átfogó monográfiákra küldött kérés közül kettő a második világháború történetét célozta Churchill tollából magyar fordításban, hat pedig az európai középkort ismertette különböző szempontok alapján.

Összesen negyvenegy kérés irányult a hazai kisebbségek történelmének bizonyos szakaszait bemutató kiadványokra, legtöbb a magyarországi zsidóság, kevesebb a magyarországi németiség, három pedig a romák történelmére.

A magyar történelemmel kapcsolatos dokumentumokat érdemes felosztani a nagy számú kérés miatt:

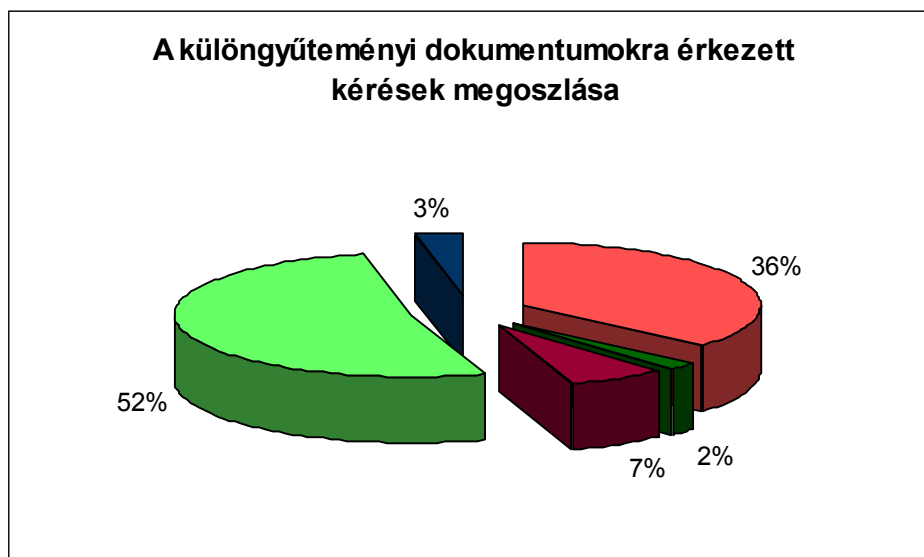
- középkori történelem (átfogóan): 35 kérés
- Árpád-kori történelem: 16 kérés
- Anjou-kori történelem: 5 kérés
- Luxemburgi Zsigmond uralkodása, illetve a Jagelló- és Hunyadi-kori történelem (a török elleni harcok nélkül): 22 kérés
- a török elleni harcok és a török hódoltság kora: 56 kérés
- Rákóczi-szabadságharc: 7 kérés
- Habsburg uralom és az Osztrák-Magyar Monarchia történelme: 20 kérés, amelyből kilenc az 1848/49-es forradalom és szabadságharc történetére vonatkozott
- az első világháború időszaka: 4 kérés
- 1918-1920 eseményeinek története: 4 kérés
- a két világháború közötti időszak: 11 kérés
- a második világháború időszaka: 28 kérés
- a kommunista hatalomátvétel korszaka: 4 kérés
- a diktatúra kora: 10 kérés
- az 1956-os forradalom és szabadságharc története: 4 kérés
- a Kádár-korszak: 9 kérés
- a rendszerváltás története: 8 kérés.

A kért dokumentumok rendkívül színesek, érdekesek, olykor meglepőek voltak, sajnos a dolgozat keretei nem teszik lehetővé részletesebb ismertetésüket, a következő pár példa csak illusztrálni hivatott a kérések sokszínűségét:

Melich János: A honfoglaláskori Magyarország (Bp., 1929), Zsigmond-kori Oklevéltár, Anjou-kori Oklevéltár, Küküllei János: Nagy Lajos király viselt dolgairól (Brassó, 1905), Nápolyi Johanna és Durazzoi Kis Károly diplomáciai kapcsolatairól (Salerno, 1889), Újvidék 1848/49-es ágyúzásáról metszetek, A Magyarországra menekült francia hadifoglyok visszaemlékezései (Bp., 1980), A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság 50 konferenciájának jegyzőkönyvei (Bp., 2000), Gyarmati György: Államvédelem a Rákosi-korszakban (Bp., 2000).

II.9.4 A különgyűjtemények dokumentumairól rendelt reprográfia elemzése

A négy év során 267 kérés érkezett az Országos Széchényi Könyvtár különgyűjteményeinek dokumentumairól készült másolatokra (13. ábra). A legtöbb kérés (52 %) zeneműtári dokumentumokra érkezett, szintén magas volt a kéziratári anyagokra irányuló kérések száma (36 %), ám a Színháztörténeti Tár (7 %), a Térképtár (3 %), illetve a Kisnyomtatványtár (2 %) dokumentumai iránt visszafogott érdeklődés mutatkozott, amely kizárólag annak tudható be, hogy a külföld eddig nem szerzett tudomást e gyűjteményrészek állományának összetételéről. A jövőben az érdeklődés tekintetében biztos növekedés várható, mivel a tári dokumentumok bibliográfiai adatai egyre nagyobb számban lesznek elérhetőek a LibriVision (az Országos Széchényi Könyvtár online katalógusa) és az Arcanum adatbázisok segítségével.

13. ábra

Zeneműtár

A Zeneműtár gyűjteménye iránti nagy érdeklődésnek két fő oka van: egyrészt a gyűjtemény több, nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő része, másrészt pedig a tár részvétele a hazai és a nemzetközi szakbibliográfiák elkészítésében. Utóbbi biztosítja - többek között - a tár dokumentumainak nemzetközi ismertségét.

A gyűjtemény egyedülálló részére, amely Joseph Haydn műveinek mintegy 100 eredeti kéziratát, azok korabeli másolatait, első kiadásait és a Haydn személyéhez fűződő dokumentumokat (analekta csoport) tartalmazza, tizenhat másolati kérés érkezett.

Georg Druschetzky cseh zeneszerzőtől - aki több mint 30 évet töltött Magyarországon - 100 művet őriz a Zeneműtár, ezek közül kilencre érkeztek különböző országokból kérések a vizsgált időszakban, Mozarttal kapcsolatos dokumentumokra öt kérés érkezett, négy kérés Georg Johann Albrechtsberger (Beethoven tanára), három-három pedig Leopold Mozart és Michael Haydn műveire. Kérések irányultak továbbá Anton Stadler (Mozart klarinétosa) és Johann Strauss egy-egy, valamint Beethoven és Georg Werner két-két alkotásának reprográfiáira is. Ezen felül tizenkilenc német, tizenhárom osztrák, tizenkét olasz és egy francia zenei alkotás keltette fel a külföld érdeklődését az előző négy évben. A külföldi komponisták alkotásainak jelentős része az Esterházy hercegek archívumából származott.

Liszt Ferenc kottáiból és kézírataiból hét másolatot rendeltek meg ezen időszak alatt, Erkel Ferenc és Egressy Béni művei közül pedig kettőt-kettőt. Ugyanígy két kérést adtak fel Hubay Jenő és Dohnányi Ernő alkotásaira, továbbá egyet Weiner Leó és nyolcat Jemnitz Sándor műveire, többek között.

Operettszerzőink közül Ábrahám Pál, Kálmán Imre, Lehár Ferenc és mások zeneműveire mutatkozott igény, ezen felül csárdásokat és verbunkosokat (Ábrányi Kornél, Bihari János, Reményi Ede) és tárogatóra írt kompozíciókat is igényeltek.

Kézirattár

A kért kéziratokat, illetve más kézirattári anyagokat sokszínűségük miatt nem könnyű csoportosítani. Természetesen a legtöbb közülük latin nyelven írt kódex bizonyos része, mint például a Pray-kódexből Krisztus sírjátétele, Regensburg ábrázolása a váci Eligius kódexből, János Evangéliuma egy görög kódexből, lapok a Zichy Kódexből, illetve a Képes Krónikából

a nagyváradai székesegyház építésének ábrázolása. Utóbbiból rendeltek egy, a mongolokról készülő német kiadványhoz is anyagot. Mátyás Corvinái ugyancsak érdeklődésre tartottak számot, például Boccardino Vecchio, a neves olasz könyvkötőművész által készített kódexre küldtek kérést.

Különböző technikai eljárásokkal készült reprográfiákként kerültek kiküldésre - többek között - a Szent László legenda írott emlékei, Dante Isteni színjátékának latin fordítása Giovanni Serravalle tollából, a bánati helységek leírása a XIX. század végéről, I. Miksa császár tankönyve, valamint levelek és ex librisek.

Tizenkét német nyelven, négy olasz és négy héber, illetve egy francia nyelven íródott kódexből rendeltek meg másolatokat külföldről.

Színháztörténeti Tár

A tár dokumentumai közül magyar színészek portréit, színlapokat, a Prugmayer Színház ábrázolását és olasz színpadai művek magyar előadásaival kapcsolatos emlékeket kértek másolatban.

Térképtár

A megrendelt térképek közül kiemelhető Lázár diák térképének 1556-os, Lazius által átdolgozott változata (Nyugat-Magyarország) és Bajorország középkori térképe.

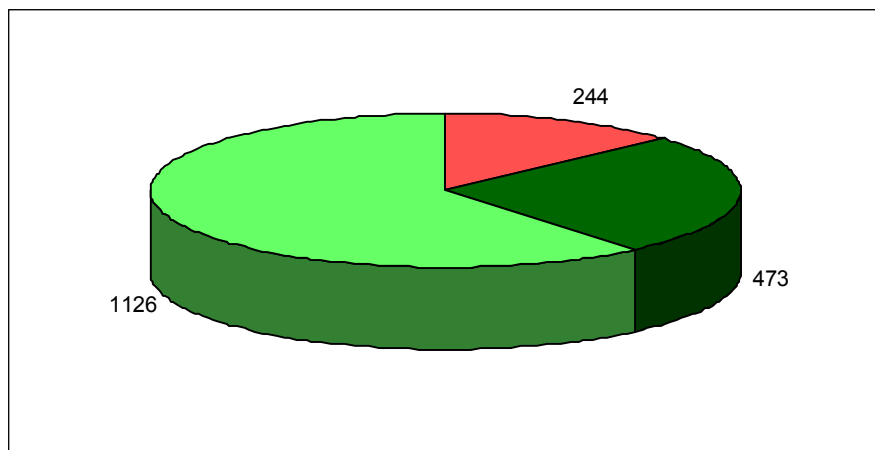
Kisnyomtatványtár

E tárból metszeteket igényeltek elsősorban, illetve egy-egy plakátot Ős Buda váráról és Parádfürdőről.

A rövid elemzésből jól látható, hogy más nemzetek sok esetben olyan dokumentumok beszerzését tűzték ki célul, amelyekkel - holott nemzeti dokumentumtermésük részei - nem rendelkeznek.

II.10 A kérések teljesítésének módjai és mennyisége

A külföldről beérkezett 1843 kérés 86,8 százaléka teljesült kölcsönzés (473 dokumentum), vagy megtartás (1116 reprográfia és 10 ajándékként kiküldött könyv) formájában. A fennmaradó 244 kérés teljesítése nem valósult meg, ennek okairól és a hatékonyság növelésének lehetőségeiről a következő fejezetben lesz szó. A teljesítés módjainak arányát körgrafikon ábrázolja:

14. ábra

Kölcsönképpen olyan dokumentumok küldhetők ki külföldre, amelyeket a hazai könyvtárak saját állományuk kölcsönözhető példányaikból e célra biztosítanak. A külföldi partner számára kért könyvek kiküldéséhez tehát a magyarországi könyvtárak szolgáltatókészségére van szükség, mivel a nemzeti könyvtár állománya nem kölcsönözhető (kivéve különleges főigazgatói engedéllyel). Ezen a téren nagyon jók a tapasztalatok, elvértve akad csak olyan magyar könyvtár, amely nem szolgáltató dokumentumokat e célra. A szolgáltató könyvtárakat és az általuk szolgáltató dokumentumok számát a 3. táblázat foglalja össze (tartalmazva azt a tíz könyvet is, amelyeket a külföldi könyvtárak számára ajándékként, tehát megtartásra küldtek a hazai könyvtárak).

Szolgáltató könyvtárak	
Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára és kari könyvtárai	115
Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára és kari könyvtárai	83
Pécsi Tudományegyetem Könyvtára és kari könyvtárai	64
Eötvös Lóránd Tudományegyetem Egyetemi és kari könyvtárai	42
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és kutatóintézeteinek könyvtárai	37
Somogyi Könyvtár (Szeged)	25
Miskolci Egyetem Központi Könyvtára	19
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára és fiókkönyvtárai	17
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára -	12
Csorba Győző Megyei Könyvtár (Pécs)	9
Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára	9
Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár (Szombathely)	5
Közép-Európai Egyetem Könyvtára (CEU)	5
Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár (Debrecen)	4
Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár (Székesfehérvár)	4
Illyés Gyula Megyei Könyvtár (Szekszárd)	3
József Attila Megyei Könyvtár (Tatabánya)	3
Magyar Nemzeti Galéria Könyvtára	3
Katona József Megyei Könyvtár (Kecskemét)	2
Magyar Szépművészeti Egyetem Könyvtára	2
Megyei és Városi Könyvtár (Kaposvár)	2
II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár (Miskolc)	1
Babits Mihály Városi Könyvtár (Esztergom)	1
Balassi Bálint Megyei Könyvtár (Salgótarján)	1
Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtára	1
Budapesti Történeti Múzeum	1
Deák Ferenc Megyei Könyvtár (Zalaegerszeg)	1
Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Könyvtára	1
Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár (Győr)	1
Magyar Állami Földtani Intézet Szakkönyvtára	1
Magyar Nemzeti Múzeum Központi Könyvtára	1
Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár (Nyíregyháza)	1
Néprajzi Múzeum Könyvtára	1
Országos Idegennyelvű Könyvtár	1
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum	1
Országos Széchényi Könyvtár	1
Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtára	1
Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár	1
Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Egyetemi Központi Könyvtára	1

3. táblázat

A megtartásra küldött reprográfia 97 százaléka az Országos Széchényi Könyvtár állományába tartozó dokumentumokról készült, 33 másolat érkezett egyéb hazai lelőhelyekről (4. táblázat), illetve két másolat a varsói és a krakkói egyetemi könyvtár dokumentumairól készült, amelyeket a Dokumentumellátó Szolgálat kért a lengyel könyvtáraktól, majd eljuttatta őket a kérő partnerhez Nevada államba (Desert Research Institute, Reno).

Szolgáltató könyvtárak	
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára - Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár	6
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és kutatóintézeteinek könyvtárai	4
Eötvös Lóránd Tudományegyetem Egyetemi és kari könyvtárai	3
Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára és kari könyvtárai	2
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára és fiókkönyvtárai	2
Országos Idegennyelvű Könyvtár	2
Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára	2
Magyar Szépművészeti Egyetem Könyvtára	2
Budapesti Corvinus Egyetem Kertészettudományi Kar Könyvtára	1
Gépipari Tudományos Egyesület	1
Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Könyvtára	1
Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára	1
Magyar Nemzeti Galéria Könyvtára	1
Magyar Nemzeti Múzeum Központi Könyvtára	1
Miskolci Egyetem Központi Könyvtára	1
Országos Gyógyszerészeti Intézet Könyvtára	1
Országos Mezőgazdasági Szakkönyvtár	1
Országos Onkológiai Intézet Könyvtára	1

4. táblázat

Természetesen a könyvtárak szolgáltatóként történő részvétele a nemzetközi dokumentum-ellátásban csak akkor realizálódik, ha az állományukban található dokumentumokra kérést kapnak. A felsorolás csak a vizsgált időszakban szolgáltató intézményeket veszi számba, tehát a megelőző években teljesítő és a bármikor készséggel együttműködő könyvtárak száma jóval magasabb. Kölcsönözhető példány, illetve másolati kérés esetén az Országos Széchényi Könyvtár állományából hiányzó dokumentum keresésekor az adatpontosítást lelőhelykeresés követi, ezután a kért dokumentumra kérést küld a Dokumentumellátó Szolgálat. Összesen 517 olyan dokumentumot küldtünk külföldre kölcsönképpen vagy megtartásra a négy év során, amelyek nem a nemzeti könyvtár állományából teljesültek. E dokumentumok lelőhelyének megállapítása és a kérések feladása 75 százalékban az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer lelőhelyadatbázisának segítségével valósult meg. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárától kért dokumentumok esetén a legszerencsésebb saját elektronikus kéréslapjuk használata - regisztráció után -, mert azon nemcsak az online katalógusokból kiválasztott művekre lehet kérést feladni, hanem pontos adatok birtokában azokra is, amelyek bibliográfiai adatai még nem érhetőek el az Interneten keresztül. Több mint száz dokumentumra azonban hagyományos kérést kellett indítani, mert bizonyos könyvtárak - amelyekben a keresett könyv vagy időszaki kiadvány megtalálható -, állományukat egyáltalán nem, illetve csak részben jelenítik meg online katalógusban. Olyan esetekben is hagyományos kérést kell feladni, amikor a lelőhelyazonosítás ugyan valamely könyvtár OPAC-ja segítségével történik, de online kérésfeladásra nincs lehetőség.

A kért dokumentumok sokszínűségéből adódik, hogy sokszor egy-egy kisebb könyvtár - vagy egyéb intézmény - egyszeri teljesítése is óriási fontosságú, ha nincs más lelőhely az országban.

A nemzeti könyvtár állományából teljesített dokumentumok fénymásolását és szkennelések nagy részét a Dokumentumellátó Szolgálat végzi, a többi reprográfia elkészítése az Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilm- és Fényképtárának feladata.

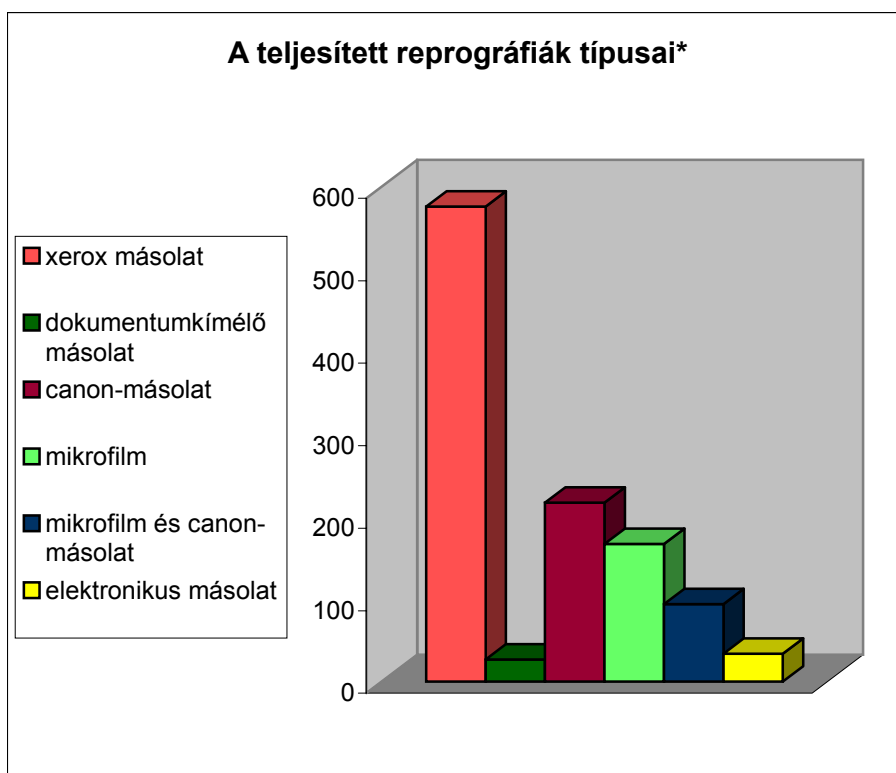
A különböző típusú reprográfiaik közül a teljesítés módjának megválasztásakor a kérő igénye és a dokumentum állapota az irányadók.

A reprográfia típusa lehet:

- xerox másolat
- dokumentumkímélő másolat
- canon-másolat (mikrofilmről készített papírmásolat)
- mikrofilm
- szkennelt másolat elektronikus küldéshez
- CD
- színes fotó

Az a megrendelő, aki nem rendelkezik mikrofilmleolvasó készülékkel, viszont az általa kért dokumentum állományvédelmi okokból nem másolható (és mikrofilm sem készült róla), a kért anyagot mikrofilmen és canon-másolatban egyaránt megkapja. Ilyen esetben ugyanis előbb mikrofilmezni kell kért a dokumentumot, majd utána készül el róla a papírmásolat. Mivel mindkét eljárás költsége a kérőt terheli, mindkét reprográfia őt illeti meg.

A négy év alatt másolatban teljesített 1116 kérés több mint fele fénymásolatban került kiküldésre (52 %), de nagyon jelentős a mikrofilmen és/vagy canon-másolatban elkészült reprográfiaik száma is (14. ábra). Utóbbiak aránya (43 %) a dokumentumok megjelenési idejének elemzése és a különgyűjteményi anyagok összetétele alapján törvényszerű. A dokumentumok szkennelésével készített elektronikus másolatok száma évről évre nő ugyan, de még mindig alacsony, csupán 34 kérés készült el ilyen technikával. Legtöbbször a dokumentum mérete vagy a fogadó könyvtár technikai lehetőségei hiúsítják meg a rendelés ilyen formájú teljesítését.

* a szolgáltatott 1 színes fotó nem szerepel a grafikonon

15. ábra

Postai úton jutott el a kérő partnerhez a könyveken kívül a megtartásra küldött dokumentumok túlnyomó többsége, közöttük 19 kérés anyaga CD-ROM-on. A 10 Arielen küldött elektronikus másolat mindegyikét észak-amerikai könyvtárak kérték e dokumentumtovábbító rendszeren keresztül, mivel a helyi könyvtárak egymás közötti dokumentumforgalmának lebonyolításához is ezt a szoftvert használják. Az Egyesült Államokba és Kanadába történő másolatküldések Arieles továbbításának élénkülését nagyban gátolja az a tény, hogy a dokumentumhoz tartozó számlát csak postai úton lehet feladni, mert elektronikus számlaküldésre Magyarországon még nincs törvényes mód. Nem lehet gyakorlat a szolgáltatási díj mellett az utólagos számlafeladás postaköltségét is felszámolni úgy, hogy még a dokumentum kinyomtatása is a kérő könyvtárat terheli. E-mailen keresztül, csatolt mellékletben csupán 5 kérés anyaga lett elküldve, mert ha a fogadó könyvtár külön nem jelzi, hogy elfogadja a kérés teljesítését ilyen formában, akkor nem lehet ezt a megoldást választani. A Dokumentumellátó Szolgálat informatikai eszközök tekintetében felkészült nagyobb mennyiségű elektronikus másolat készítésére és küldésre, növekvő igény esetén ez a jövőben a teljesítés százalékában is meg fog mutatkozni.

A kért másolatok teljesítésekor bizonyos esetekben következtetni lehet a kérés feladásának céljára anélkül is, hogy a dokumentum tartalmát megvizsgálánk. Negyven esetben szakbibliográfiák vagy külföldi szerzők, írók és költők bibliográfiáinak elkészítéséhez kérték bibliográfiai adatokat: a hazai lelőhellyel is rendelkező kiadványok adatait és a Magyarországon megjelent fordítások adatait. Egyértelműen gyarapításként igényelték dokumentumokat nyolc esetben, például a Zentralbibliothek der Medizin Köln három folyóirat - Fogorvosi Szemle, Lege Artis Medicinae, Bőrgyógyászat és Venerológiai Szemle - több teljes számát kérte hiánypótlásra, illetve a zadari kutatóintézet Verancsics Antal összes munkáját kérte mikrofilmen, amelyek 1857 és 1875 között jelentek meg a Monumenta Hungariae Historica című sorozatban.

Egész könyvek másolatban történő megrendelésének célja, amennyiben a kérés a Kárpát-medence valamely - immár nem Magyarországhoz tartozó - területén működő könyvtártól érkezett, legtöbbször olyan dokumentumok megszerzése, amelyeket 1920 után töröltek e könyvtárak állományából. Az ilyen igénylések zömmel Szlovákiából érkeztek, és a felvidéki városokban megjelent, de később megsemmisült vagy megsemmisített dokumentumokra irányultak. Amennyiben a teljes dokumentumra érkező kérés nem magyarázható földrajzi vagy etnikai okokkal, szakirányú érdeklődésről van szó. Négy év alatt 82 olyan könyv teljes másolatára érkezett kérés, amelynek szolgáltatását a megjelenése óta eltelt idő következtében nem tiltja a copyright törvény.

III. A TELJESÍTÉS MEGHIÚSULÁSÁNAK OKAI ÉS A HATÉKONYSÁG NÖVELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A dolgozat utolsó fejezete magában foglalja a megghiúsult teljesítések tipizált okainak ismertetését, illetve olyan lehetőségekre hívja fel a figyelmet, amelyek a szolgáltatás hatékonyságát növelhetik a gyorsaság és minőség szempontjából.

A 244 nem teljesült kérés közül nyolc tilburgi kérés a könyvtár kizárása miatt nem teljesült, valamint hat kérés feladása után jelezte az olvasó, hogy még a postaköltséget sem hajlandó kifizetni, így nem teljesíthettük a kéréseit. Kölcsönzéskor egyébként minden esetben csak a postaköltséget kell a kérőnek állnia, a megtartásra küldött dokumentumok esetén pedig a másolat típusa és mennyisége szabja meg az árat.

Csupán tíz esetben fordult elő, hogy az olvasó lemondta a kérést, mert nem tudtuk teljesíteni az általa megadott időpontig, ami önmagában nagyon alacsony szám. Hozzá kell azonban tenni, hogy a kért dokumentumok zömét más országból nem lehetett volna megszerezni, így a kérők a hosszabb időt igénybevevő teljesítést is megvárták.

A szolgáltatás gyorsulását a jövőben leginkább az internet segítségével történő lelőhelykereséstől és az online rendeléstől várjuk. Mindenképpen igaz ez, ami a kölcsönkért dokumentumokat illeti, a megtartásra kért dokumentumok esetén azonban árnyaltabb a kép. Jelenleg lelőhelyazonosításhoz, külföldre kölcsönözhető dokumentum kereséséhez és megrendeléséhez nem áll rendelkezésre olyan online adatbázis, amelyben az összes hazai könyvtár állományi adatai együtt jelennek meg. Az állami finanszírozású felsőoktatási könyvtárak és a nagyobb közművelődési, illetve szakkönyvtárak állományának - vagy állományuk bizonyos részének - bibliográfiai adatai megtalálhatóak ugyan a MOKKA és az ODR központi lelőhelyadatbázisaiban (utóbbi esetén online rendelési lehetőséggel kiegészülve), de a magánfinanszírozású intézmények könyvtárainak, a legtöbb egyházi és egészségügyi intézmény könyvtárának és számos szakkönyvtárnak állományadatai nem szerepelnek ezekben az adatbázisokban. Így tehát lelőhelykereséskor több elektronikus és hagyományos katalógusban kell keresni, amely meghosszabbítja a teljesítés időtartamát. Következésképpen a gyorsaságot egyrészt az elektronikus úton elérhető állományadatok minél szélesebb körű megjelenése biztosítja - beleértve a retrospektív adatfelvitelt is -, másrészt pedig az online rendelési lehetőségek bővülése.

A külföldre küldendő másolatok túlnyomó többsége az Országos Széchényi Könyvtár dokumentumairól készül, így a gyorsaság fokozása nem a lelőhelykeresésre és a rendelésre fordított idő rövidülésével érhető el, hanem a reprográfia elkészítési idejének csökkentésével. A fénymásolatok készítése természetesen rövid időt vesz igénybe, azonban a mikrofilmezés hosszabb időt igényel. A canon-másolat ugyanolyan gyorsan készül el, mint a xerox másolat, ám a legtöbb könyv nincs mikrofilmezve, sőt, az időszaki kiadványok bizonyos része sem, így a filmezés miatt a reprográfia elkészítése hosszabb időt vesz igénybe. A XXI. század a digitalizálás százada, amely - az elektronikus küldés lehetőségével együtt - a lehető legrövidebb teljesítési időt eredményezi, ám az ehhez szükséges feltételek kellő finanszírozás nélkül nem teremthetők meg. Az informatikai eszközök tekintetében érzékelhető ugyan pozitív változás, de ez nem elég. Az évek óta zajló munkaerő-leépítés miatt a több évszázad alatt megjelent, milliós nagyságrendű dokumentumtermés digitalizálására nincs lehetőség. A kért dokumentumok elektronikus másolatainak elkészítésére pedig többnyire a dokumentum mérete miatt, valamint állományvédelmi okokból nem kerülhet sor (a kért dokumentumoknak majdnem a fele 1945 előtt jelent meg). A teljesítés gyorsaságának záloga tehát a megfelelő

technikai háttér és a szükséges munkaerő biztosítása, amelyhez a költségvetési források növelésére lenne szükség.

Negyvenkét olyan kérés érkezett az elmúlt négy év során, amelyek több hazai lelőhellyel rendelkező dokumentumok kölcsönzésére irányultak, mégsem teljesültek. Tizenhárom kérést küldtek olyan segédkönyvtári anyagokra, amelyek nem kölcsönözhetőek (például a Magyar zsidó lexikon), huszonkilenc könyvet pedig nem adtak kölcsön a hazai könyvtárak a külföldi kérők számára, a helyette felajánlott másolatot pedig - főként anyagi okokból - a kérő partner nem rendelte meg.

Ötven olyan dokumentumra érkezett kérés, amelyek kölcsönzésre irányultak, de lelőhelyként csak az Országos Széchényi Könyvtár szerepelt. A különböző technikákkal elkészíthető másolati teljesítést éppúgy nem kérték ezekben az esetekben sem a kérő partnerek, mint a fentebb említett kéréseknél. Legtöbbször itt is a reprográfia ára miatt nem rendelték meg a másolatokat, még olyan országok olvasói sem, akiknek a kifizetés nem jelentene megterhelést. Ennek az az oka, hogy a monográfiákat az olvasók és a kutatók sokszor egyszeri olvasásra kérik, kigyűjtve belőlük a számukra fontos adatokat, a szépirodalmi alkotásokat pedig egyértelműen csak olvasásra, nem pedig megtartásra. Így tehát nem az a kérdés, hogy miért nem fogadják el a kölcsönkért műveket másolati formában, hanem az, hogy miért nincs e hetvenkilenc dokumentumnak kölcsönözhető példánya az országban.

Okai a következők lehetnek:

- a XX. század előtt megjelent dokumentumok általában nem kölcsönözhetőek
- a könyvtárak állományának egy része a trianoni határokon kívül maradt
- a második világháború vége előtt megjelent dokumentumok bizonyos része megsemmisült a háborúk során, így a korlátozott számban megmaradt könyvek sokszor nem kölcsönözhetőek
- a szocializmus alatt sok dokumentumot kivontak a könyvtári állományokból és megsemmisítettek, ezek az Országos Széchényi Könyvtárban, a rendszerváltozásig zárt állományként maradtak meg egy-egy példányban
- a XX. század második felében megjelent emigrációs irodalmat csak a nemzeti könyvtár szerezhette be nyugatról, következésképpen csak az Országos Széchényi Könyvtárban lehetők fel
- antikvár vásárlásokra és több példányos beszerzésekre - főként a drágább kiadványok esetén - a legtöbb hazai könyvtárnak nincs pénzügyi kerete
- a más országokban megjelenő hungarikumokból nem kapnak a könyvtárak kötelespéldányt, így nagyon korlátozott számban vannak jelen a könyvtári állományokban.

A felsorolt okokon kívül meg kell említeni még egy fontos tényezőt: a lelőhely-nyilvántartások már említett hiányosságait. A Könyvek Központi Katalógusához csak 1952-ig kellett bejelenteni a hazai könyvtárak állományában található Magyarországon megjelent könyveket, tehát a később beszerzett olyan művekről, amelyek bibliográfiai adatai a mai napig nem érhetőek el, sem közös, sem pedig saját online adatbázison keresztül, nem rendelkezünk információval.

Feltehető a kérdés: hogyan lehet - a lelőhely-nyilvántartások elérhetőségének javításán túl - csökkenteni a kölcsönözhető példány hiányában nem teljesült kérések számát? Először is le kell szögezni, hogy a felvázolt helyzet nem csak a külföldi partnereket fosztja meg a keresett dokumentumoktól, hanem a hazai olvasók nagy részét is, ugyanis a nem kölcsönözhető példányok a belföldi könyvtárközi kölcsönzésben sem „vesznek részt”. Azok a dokumen-

tumok, amelyek különböző okokból csak a nemzeti könyvtárban találhatók meg, csak olyan olvasók számára hozzáférhetőek, akik - többek között lakóhelyük miatt - személyesen tudják használni az állományt.

A szolgáltatás minősége javítható lenne a nem Magyarországon megjelent hungarikumok esetén még egy példány központi forrásból történő megvásárlásával, amelyet a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár őrizne, és természetesen kölcsönözne. Ugyancsak központi forrásból lehetne finanszírozni kölcsönözhető másolatok elkészítését a Magyarországon egy példányban fennmaradt könyvekről, amely elterjedt gyakorlat a nyugati könyvtárakban. Mivel e könyvek kölcsönözhetőségének megteremtése elsősorban a hazai olvasók dokumentumokhoz való szabad hozzáférését biztosítaná - és csak másodsorban a külföldiekét -, a Dokumentum-ellátási Rendszer feladata forrást biztosítani erre.

Hetvenhárom olyan dokumentumot kértek a vizsgált négy év során, amelyeknek nincs magyarországi lelőhelye. Egy részük meggondolatlanságból, véletlenül vagy pedig az olcsóbb teljesülés reményében érkezett, mint például az isztambuli megjelenésű *The Osmanischer Lloyd* 1917-es évfolyamában megjelent cikk hazánkból történő megrendelése.

A kérések másik része azonban olyan dokumentumokra irányult, amelyek hungarikumok, mégis hazai lelőhelyük. Néhány olyan példa közülük, amelyek nem a kötelezpéldány beküldésének elmaradása miatt nem találhatók meg az állományokban:

- három Nagyszombatban kiadott könyv a XVIII. századból
- *Temesvarer Zeitung* (1865)
- *Annotationes Zoologicae et Botanicae* (Pozsony, 1900)
- *Deutsche Wacht* (Temesvár, 1920)
- *Kassai Napló* (Kassa, 1921)
- *Erdélyi Tudományos Füzetek* (1930)
- Sylvester Douglass: *An Account of the Tokay and Other Wines in Hungary* (Sonoma, 1998)
- Niehorster, Leo: *Royal Hungarian Army 1920-1945* (New York, 1998)

A felsorolt példákban látható, hogy két olyan dokumentumcsoport is van, amelyek hiányosan vannak jelen a hazai állományokban, de beszerzésükkel javítható a szolgáltatás minősége. A külföldön megjelent hungarikumok esetében - amelyek többes beszerzéséről már volt szó - nem megengedhető, hogy anyagi okokból elmaradjon olyan dokumentumok megvásárlása, amelyeket később nehezen, vagy egyáltalán nem lehet pótolni. A környező országokban - főként Romániában - megjelent hungarikumok esetében pedig egyértelműen a kulturális tárca feladata olyan kapcsolatok kiépítése, amelyek lehetővé teszik e hiányok pótlását.

A négy év alatt ötvenöt kérés maradt teljesítetlenül azért, mert a kért dokumentumot nem lehetett azonosítani. Valószínű, hogy e kérések kis hányada fiktív dokumentumokra irányult, például tervezett kiadványokra, amelyek végül nem jelentek meg.

A külföldi kérések - a belföldiekhez hasonlóan - rengetegszer hiányos és/vagy téves adatokkal érkeznek. Nem utasítjuk vissza a teljesítést ilyen esetekben, tudván, hogy az olvasók által elérhető és használható források (hagyományos vagy elektronikus adatbázisok, bibliográfiák, biográfiák, repertóriumok és egyéb hivatkozások) sokszor pontatlanok és hiányosak, a keresésre fordítható idő azonban sajnos kevés. A Dokumentumellátó Szolgálat feladata nemcsak a mennyiségi, hanem a minőségi szolgáltatás is, a tájékoztató könyvtárosi tevékenység ugyanúgy része a munkának, mint a számokban kifejezhető tényleges szolgáltatás. A gyorsaságot

fokozhatná, a minőséget pedig javíthatná egy technikai munkatárs foglalkoztatása, amelyre jelenleg nincs lehetőség.

A kért dokumentumok könnyebb azonosítását a következő hiányok pótlásával lehetne a jövőben elősegíteni:

- a Magyar Nemzeti Bibliográfia teljes anyagának egy adatbázisban történő kereshetősége
- retrospektív adatbevitel az olyan számítógépes adatbázisokba, amelyekben csak az utóbbi évtizedek dokumentumainak bibliográfiai adatai találhatóak meg
- különböző folyóiratok régebbi évfolyamairól repertóriumok készítése, illetve ezek beépítése a már működő elektronikus adatbázisokba (IKER, MATARKA)
- bizonyos időszakok létező, de annotált bibliográfiáinak és repertóriumainak utólagos kiegészítése
- a hagyományos folyóiratcikk-katalógusok adatainak elektronikus formában való megjelenítése, amely lehetőséget nyújt a többszemponútú visszakeresésre (a kulcsszavak kereshetősége, a szerző szerinti besorolás helyett)
- olyan, eddig nem, vagy csak részben regisztrált dokumentumok bibliográfiai számbavétele, mint a tudományos fokozatok elérésére írott disszertációk és értekezések, a kutatási jelentések és kereskedelmi forgalomba nem kerülő konferenciaanyagok
- a tanulmánykötetek és a szépirodalmi gyűjtemények retrospektív analitikus feltárása, illetve a meglévők elérhetőségének javítása
- a nem kurrens patriotika irodalom bibliográfiai adatainak megjelenítése a szakbibliográfiákban.

A felsorolás természetesen nem teljes, sőt, megvalósulásuk sem oldana meg minden problémát. A napilapokból kért írások felkutatása például - főként a régi periodikumok esetében - továbbra is időigényes munka marad, a biztos siker reménye nélkül.

IV. ÖSSZEGZÉS

A közeljövőben várhatóan emelkedni fog a feladott kérések száma, mivel egyre több könyvtár állománya és egyre nagyobb állományrészek bibliográfiai adatai érhetőek el online adatbázisok segítségével. Így a hazai olvasók mellett - akiknek a földrajzi közelség miatt nagyobb lehetőségük van a cédulakatalógusokból történő információszerzésre - a külföldiek is tudomást szereznek majd olyan dokumentumok létezéséről, amelyek érdeklődési körükbe illenek.

A hazai dokumentumok iránti érdeklődés - mint látható volt - földrajzi értelemben és a kért dokumentumokat tekintve széleskörű és szerteágazó volt. Értékeink megismertetése a cél, amely eléréséhez a dokumentumszolgáltatás eszköz. A szolgáltatást a külföldi partnerek eddig magas színvonalúnak ítélték meg, így fontos, hogy a jövőben ezt az elismertséget fokozzuk a gyorsaság növelésével és a minőség javításával. Ennek egyik záloga a szükséges anyagi háttér, amelyet költségvetési forrásból kell biztosítani. Az anyagi lehetőségek minél szakszerűbb felhasználása viszont a könyvtáros társadalom - ezen belül főként a szakmai vezetők - felelőssége. Az alappillér eddig is állt, és reményeink szerint továbbra is állni fog: a könyvtárosok elhivatottsága.